

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan ve Dünya Bankası İlişkileri

Sabuhi HÜSEYNOV

2501060908

Tez Danışmanı

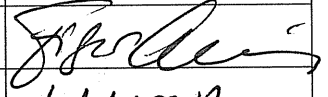
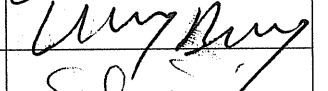
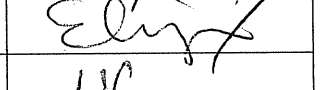
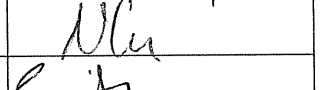
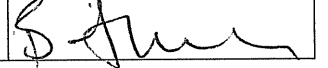
Prof. Dr. Figen ALTUĞ

İstanbul 2009

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz MALİYE Anabilim Dalında 2501060908 numaralı SABUHI HÜSEYNOV'UN hazırladığı “BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAIJAN VE DÜNYA BANKASI İLİŞKİLERİ” konulu YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 27/10/2009 SALI günü Saat: 10:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....KABUL.....'ne* OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
PROF.DR.FİGEN ALTUĞ	KABUL	
DOÇ.DR.UFUK BAKKAL	Kabul	
DOÇ.DR.BİNHAN ELİF YILMAZ	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.NAZAN SUSAM	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.BURAK ATAMTÜRK	Kabul	

ÖZ

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra diğer gelişmekte olan ÷lkeler gibi Azerbaycan da uluslararası mali kuruluşlara ihtiyaç duymuştur. Bu uluslararası kuruluşların başında Dünya Bankası ve IMF gelmektedir. Çalışmamızın merkezinde ise Dünya Bankası yer almıştır. Azerbaycan Dünya Bankası ile 17 yıla yakın bir s÷redir işbirliği içindedir. Bu kapsamda tezde Azerbaycan'la Dünya Bankası arasındaki ekonomik ilişkileri araştırılmıştır.

Tezimiz üç b÷l÷mden oluşmaktadır. Birinci b÷l÷mde finansal serbestleşme s÷recinde sermaye hareketleri, dış borçlanma ve dış borçlanmanın kaynakları, ikinci b÷l÷mde Dünya Bankası'nın örg÷tsel yapısı ve Dünya Bankası Grubu anlatılmaktadır. Üçüncü b÷l÷mde ise Azerbaycan ekonomisinin genel yapısı ve Dünya Bankası ile Azerbaycan'ın ekonomik ilişkisi araştırılmıştır.

ABSTRACT

After collapse Soviet Union as other developing countries Azerbaijan also was need of international financial institutions. The main of the international organizations World Bank and IMF comes. The World Bank is located in the center of our study. About 17 years Azerbaijan and World Bank has been economic corporation. In this context, the thesis has been investigated of economic relations between Azerbaijan and World Bank.

My thesis is consist of three chapters. In the first chapter was retailed capital movement in the process of financial liberalization, foreign borrowing and foreign borrowing sources, in the second chapter World Bank's organizational structure and the World Bank Group. And in the last chapter was researched general Azerbaijan economy and economic relations with World Bank.

ÖNSÖZ

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri için yapmaları gereken yatırımlara büyük ölçekte sermaye gerekmektedir. Bu sermaye iç borçlanmadan mümkün olmadığında bu ülkeler dış borçlanmaya başvurmaktadırlar. Dış borçlanmanın kaynakları derken akla ilk gelen Dünya Bankası ve IMF'dir.

Tezimin amacı Dünya Bankası ve Azerbaycan arasındaki ilişkileri araştırmak ve Dünya Bankası'nın Azerbaycan'a ayırdığı kredilerin hangi amaçlar doğrultusunda harcandığını daha iyi incelemektir.

Bu çalışmada bilgi ve tecrübeleriyle beni aydınlatan, güven veren değerli danışman hocam Prof. Dr. Figen ALTUĞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezin gidişatında bana yardımını esirgemeyen hocam Doç. Dr. Binhan Elif YILMAZ'a da çok teşekkür ederim. Bununla beraber tezimin yazılmasında ve kaynakların bulunmasında her türlü yardımları için arkadaşlarıma, verdikleri maddi ve manevi desteğe için de aileme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANS PİYASALARININ KÜRESELLEŞMESİ VE DIŞ BORÇLAR

1.1. Finansal Serbestleşme Sürecinde Sermaye Hareketi.....	2
1.2. Finansal Serbestleşme ve Dış Borçlanma.....	5
1.2.1. Dış Borçlanmanın Tanımı.....	5
1.2.2. Dış Borçlanmanın Nedenleri.....	7
1.2.2.1. Yardım Alan Ülke Açısından Dış Yardımın Nedenleri.....	8
1.2.2.1.1 Kalkınma İçin Gerekli Olan İç Kaynakların Yetersizliği.....	8
1.2.2.1.2 Yatırımlar İçin Gerekli Sermaye ve Teknik Bilgi Yetersizliği.....	9
1.2.2.1.3. İthalat İçin Gerekli Dış Ödeme Araçlarının Yetersizliği.....	9
1.2.2.2. Yardım Yapan Ülkeler Açısından Dış Yardımların Nedenleri.....	10
1.2.2.2.1. Siyasi ve Askeri Nedenler.....	10
1.2.2.2.2. Ekonomik Nedenler.....	11
1.2.2.2.3. Kültürel ve Tarihi Nedenler.....	12
1.2.2.2.4. İnsancıl ve Ahlaki Nedenler.....	13
1.3. Dış Borçlanmanın Kaynakları.....	13
1.3.1. Uluslararası Para Fonu (IMF).....	14
1.3.2. Dünya Bankası (DB).....	17

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA BANKASI; ÖRGÜTSEL YAPISI VE DÜNYA BANKASI GRUBU KURULUŞLARI

2.1. Bretton Woods Konferansı ve Ekonomik Etkileri	18
2.1.1 Keynes Planı.....	19
2.1.2 White planı.....	20
2.2. Dünya Bankası'nın Kuruluşu ve Örgütsel Yapısı.....	21
2.2.1. Kuruluş Amacı ve Ana Sözleşmesi.....	22
2.2.1.1 Guvernörler Kurulu (Board of Governors of the World Bank).....	24
2.2.1.2. Yönetim Kurulu(Board of Directors).....	24
2.2.1.3. Dünya Bankası Başkanı (President).....	25
2.2.1.4. Kalkınma Komitesi (Development Committee).....	26
2.2.2. Dünya Bankası'nın Üyeleri ve Oy Gücü	27
2.2.3. Dünya Bankası'nın Finansman Kaynağı.....	31
2.2.3.1. Dünya Bankası'nın Sermayesi.....	31
2.2.3.2. Dünya Bankası'nın Borçlanması.....	33
2.2.3.3. Diğer Gelirler.....	34
2.3. Dünya Bankası Grubu.....	34
2.3.1. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA).....	35
2.3.2. Uluslararası Finansman Kurumu (IFC).....	36
2.3.3. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA).....	38
2.3.4. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID).....	39
2.3.5. Uluslararası Tarımsal Araştırma Danışma Grubu (CGIAR).....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA BANKASI VE AZERBAYCAN

3.1. Azerbaycan Ekonomisinin Genel Yapısı.....	41
3.1.1. Azerbaycan Ekonomisinin Sektörel Yapısı.....	43
3.1.1.1. Sanayi Sektörü.....	43
3.1.1.2. Tarım Sektörü.....	47

3.1.1.3. Turizm Sektörü.....	50
3.1.1.4. Nüfus ve İşgücü.....	50
3.1.1.5. Eğitim ve Sosyal Güvenlik.....	52
3.1.2. Azerbaycan’da Uygulanan Ekonomi Politikaları.....	52
3.1.2.1. Petrol.....	54
3.1.2.2. Dış Ticaret.....	56
3.1.2.3. Yabancı Sermaye ve Yatırım.....	57
3.2 . Dünya Bankası ve Azerbaycan İlişkileri.....	60
3.2.1. Azerbaycan’ın Dünya Bankası’ndaki Konumu.....	60
3.2.2. Dünya Bankası’nın Azerbaycan’a Gelişi ve Ülke Ekonomisinin Genel Durumu.....	63
3.2.3. Dünya Bankası’nın Azerbaycan’daki Faaliyetleri.....	67
3.2.4. Yıllar İtibarı ile Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’ın Dünya Bankası’ndan Aldığı Krediler.....	70
3.2.5. Dünya Bankası’nın Azerbaycan’la İlgili Gelecek Planları.....	76
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	82

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.	IMF’de En Çok Kota ve Oy Gücüne Sahip Olan Ülkeler	16
Tablo 2.	Dünya Bankası’ndaki Oy Dağılımı.....	30
Tablo 3.	Azerbaycan’da Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (1995–2008).....	42
Tablo 4.	Seçilmiş Sanayi ürünleri üretimi (Cari Fiyatlarla Milyon Manat)....	45-46
Tablo 5.	Başlıca Tarım Ürünleri Üretimi (1000 Ton).....	48
Tablo 6.	Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı (1000 Baş).....	49
Tablo 7.	Azerbaycan’da İstihdam Düzeyi (1000 kişi).....	51
Tablo 8.	Asrın Kontratı Projesi Hisse Dağılımı (%).....	56
Tablo 9.	Azerbaycan’ın dış ticareti (1000 dolar).....	57
Tablo 10.	Azerbaycan’da 1995–2008 arası Yapılan Yatırımlar (Milyon Dolar).....	59
Tablo 11.	Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin Dünya Bankası’ndaki Konumları.....	61
Tablo 12.	Dünya Bankası’nın 2006 Yılında Azerbaycan’a Ayırdığı Krediler.....	73
Tablo 13.	Dünya Bankası’nın 2007 Yılında Azerbaycan’a Ayırdığı Krediler.....	73
Tablo 14.	Dünya Bankası’nın 2008 Yılında Azerbaycan’a Ayırdığı Krediler.....	73
Tablo 15.	Dünya Bankası’nın 2006 Yılında Ermenistan’a Ayırdığı Krediler.....	74
Tablo 16.	Dünya Bankası’nın 2007 Yılında Ermenistan’a Ayırdığı Krediler	74
Tablo 17.	Dünya Bankası’nın 2008 Yılında Ermenistan’a Ayırdığı Krediler.....	74
Tablo 18.	Dünya Bankası’nın 2006 Yılında Gürcistan’a Ayırdığı Krediler.....	75
Tablo 19.	Dünya Bankası’nın 2007 Yılında Gürcistan’a Ayırdığı Krediler.....	75
Tablo 20.	Dünya Bankası’nın 2008 Yılında Gürcistan’a Ayırdığı Krediler.....	75

KISALTMALAR

A.e	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
ABD.	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT.	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
CGIAR.	: Uluslararası Tarımsal Araştırma Danışma Grubu
DB.	: Dünya Bankası
DEK.	: Devlet Emlak Komitesi
FAO.	: Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
GOÜ.	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH.	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH.	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDI.	: İnsan Gelişme Endeksi
IBRD.	: Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası
ICSID.	: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi
IDA.	: Uluslararası Kalkınma Birliği
IFC.	: Uluslararası Finansman Kurumu
IMF.	: Uluslararası Para Fonu
IKT.	: İslam Konferansı Teşkilatı
KDV.	: Katma Değer Vergisi
MIGA.	: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı
NATO.	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SOCAR.	: Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi
SSCB.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNDP.	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler kriz dönemi ile reform sürecinde diğer kaynaklarında ziyade Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonuna daha çok ihtiyaç duymaktadırlar. Uluslararası mali kuruluşların oluşturulmasının kalkınma açısından hedefi, İkinci Dünya savaşıdan sonra Avrupa ülkelerinin ekonomisinin yeniden yapılandırılmasını sağlayarak, krizlerin oluşmasını önlemek, aynı zamanda ülkelerin hızlı ekonomik kalkınmasını sağlamak ve dünya ticaretinin gerçekleşmesine ve serbestleşmesine katkı yapmak idi.

Ekonominin kalkınmasında ve dışa açılmasında uluslararası mali kuruluşların önemi her geçen gün artmaktadır. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın Dünya Bankası'yla işbirliği sonucunda ülke ekonomisine önemli katkılar sağlanmıştır. Bu çerçevede uluslararası mali kuruluşlar dünya para sisteminin düzenlenmesi ve gelişmekte olan ülkelere yönelik politikaların belirlenmesi çerçevesinde Azerbaycan ile son on yedi yılda önemli işbirliği ve kredi programları gerçekleştirmiş ve bunun sonucunda ülke ekonomisine önemli pozitif katkılar ortaya çıkmıştır.

Bu tez Azerbaycan ile Dünya Bankası ilişkilerini içermektedir. Tez çalışmasının amacı Azerbaycan ile Dünya Bankası arasındaki ilişkilerin incelenmesi, bağımsızlık sonrası Azerbaycan ekonomisinin gelişim öncelikleri ile Dünya Bankası'ndan alınan kredilerin uyumluluğunu tespit etmektir.

Birinci bölümde dış borçlanma, dış borçlanmanın nedenleri ve dış borçlanmanın kaynakları incelenmektedir.

İkinci bölümde ise Dünya Bankası ve yan kuruluşlarıyla ilgili bilgi vermeye çalışılmış ve Dünya Bankası'nın kuruluşu, amacı ve verdiği kredi çeşitlerine kısaca değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Azerbaycan ekonomisinin genel yapısı değerlendirilmeye alınmış, başlıca sektörler araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca Dünya Bankası'nın Azerbaycan'a verdiği krediler ve ne amaçla verildiği incelenmiştir

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANS PİYASALARININ KÜRESELLEŞMESİ VE DIŞ BORÇLAR

1.1. Finansal Serbestleşme Sürecinde Sermaye Hareketi

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma çabalarında karşı karşıya oldukları önemli engellerden birisi; bu ülkelerde sermaye faktörünün az bulunmasıdır. Düşük gelire bağlı olarak ortaya çıkan düşük tasarruf ve düşük yatırım döngüsü, az gelişmiş ülkeleri dış tasarruflara yönlendirmektedir, diğer engel ithal giderleri için döviz yetersizliğidir. Özellikle 1990'lı yıllarda yoğunlaşmak üzere, az gelişmiş ülkeler, finansal serbestleşme programları uygulayarak dış tasarruflardan faydalanma yoluna gitmişlerdir¹. Söz konusu dış tasarruflar dış borç, ticari kredi, doğrudan yabancı sermaye yatırımı ve portföy yatırımdır.

Uluslar arası sermayenin yaşadığı küreselleşme evreleri, 1870 – 1914 yılları arası ve 1970 sonrası olarak iki dönemde ele alınabilir². 1970'li yılların ortalarından itibaren sistem, kar oranlarının düşmesi ile sıkıntı içerisine girmiştir. Uluslararası para sisteminin sona ermesi ve petrol şokları sorunların giderek artmasına neden olmuştur. Sonuçta, dünya stagflasyonist baskı ile karşı karşıya kalmıştır. Dünyanın önde gelen büyük batı ekonomileri çözümü, üretim sistemi olarak Post-Fordizm'e yönelmekte, ekonomik düzen olarak da tam serbestleşmeye geçişte bulmuşlardır. Burada tam serbestleşme terimi büyük batı ekonomilerinin 1960'ların ortalarında kısmi anlamda serbestleşme yaptıklarını belirtmek için kullanılmıştır³.

---

¹ Ferit Kula, "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler", **C.U. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı 2, (2003), s. 141.

² Binhan Elif Yılmaz, **Borç Çıkmazı**, Derin Yayınları, İstanbul, 2008, s. 219.

³ Yılmaz Engin, **Türkiye'de Finansal Serbestleşme**, "http://genbilim.com/" , Erişim: 12.07.2009.

Serbestleşme, devletin üretim araçları sahipliğinin ve ekonomiyi yönlendirme gücünün elinden alınması ya da özel sektöre devri anlamına gelmektedir. Bu görüşün savunucularına göre, devlet bu kaynakları ve gücü etkin olmayan bir biçimde kullanmakta ve yönetmektedir. Devletin bu varlığı ve gücü elinden alınırsa, ekonominin içinde bulunduğu kriz ortamından çıkış sağlanacaktır. Özelleştirme, devletin kaynaklar üzerindeki yetkisinin özel sektöre devredilmesi anlamına gelmektedir. Serbestleşme sürecinin pratiğe uygulanmasının en önemli göstergesidir. ABD ve İngiltere de yoğun bir biçimde başlayan bu uygulamalar, SSCB'nin yıkılması ile büyük bir hız kazanarak tüm dünyaya yayılmıştır⁴.

Finansal serbestleşmenin teorik temelini, finansal serbestleşme ve bu alanda dışa açılmanın, tasarrufları artırma ve kaynak dağılımını iyileştirme yoluyla, hem makro ekonomik istikrar hem de kalkınma üzerinde olumlu etkiler yaratacağını ileri süren ve Neo – Klasik görüş esas alan Mc Kinnon – Shaw hipotezi oluşturmaktadır⁵. Neo – Klasik Mc Kinnon – Shaw hipotezi, finansal olarak dışa açılan gelişmekte olan ekonomilerde finansal araç çeşitliliğini, tasarruf ve yatırımları artırarak ekonomik büyümeyi artırıcı katkıda bulunacağını savunur. Temelini ödünç verilebilir fonlar teorisinden alan McKinnon – Shaw yaklaşımında, sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile sermayenin görece bol ama getirisinin az olduğu yerden (gelişmiş merkez ülkeler), sermayenin kıt fakat getirisinin yüksek olduğu ülkelere (gelişmekte olan ülkeler) akarak finansal derinliği artıracığı görüşü savunmaktadır. Böylelikle hem ülkeler arası faiz oranları eşitlenecek hem de iç tasarrufları yetersiz olan gelişmekte olan ülkelere büyüme için kaynak sağlanmış olacaktır. Çünkü özellikle gelişmekte olan ülkelere baktığımızda, literatürde “ fakirliğin kısır döngüsü ” olarak adlandırılan, düşük gelir- düşük tasarruf - düşük yatırım- düşük gelir sıralaması ortaya çıkmaktadır. Bundan ötürü özellikle gelişmekte olan ülkeler giderek daha fazla yabancı kaynak gereksimi duymaktadırlar. Liberalizasyon sonucu ülkeye akan dış tasarrufların

---

⁴ A.e.

⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 220.

bu kısır döngüyü kırarak, gelişmekte olan ülkelerin yetersiz olan tasarruf oranlarını arttıracığı savunulmaktadır. Buna bağlı olarak yatırım, üretim ve ihracat hacmi genişleyecek, teknolojik gelişim hızlanacak, rekabet gelişecek ve sığ olan finansal piyasalar derinleşecektir. Bu gelişmelerin sonucunda da, gelişmekte olan ülkelerle, gelişmiş ülke ekonomilerinin yakınsanacağı savunulmaktadır. Ayrıca sermaye getirisinin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde yüksek reel faiz oranı, dış yatırımcıları uyardığı gibi (dış tasarruflar) iç yatırımcıları da iç tasarrufların artmasına da olanak sağlayacaktır⁶.

Yapısalcı görüş ise, gelişmekte olan ülkelerdeki istikrarsızlıkları toplumu oluşturan yapılarda (ekonomik, sosyal, kurumsal) aramaktadır. Gelişmekte olan ülkelere özgü yapısal sorunlar bu ülkelerin finansal liberalizasyon uygulamalarda sorunlar yaratabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler her ne kadar yapısal iç tasarruf yetersizliği çekip dış kaynağa gereksinim duysalar da, finansal dışa açılma faiz oranlarını yükseltecek, sermaye elde etmenin maliyetini artıracaktır. Sonuçta enflasyon artışı reel ücretleri düşürerek, faiz artışı da borçlanma maliyetini artırarak toplam talebiz azaltıp büyüme oranını düşürecektir. Arz yönünde ortaya çıkan enflasyonist etki talep yönünde oluşan deflasyonist etkiden daha büyük olduğu için büyüme oranını düşürecektir. Öte yandan Yeni Yapısalcı görüş de Neo – Klasik Mc Kinnon – Shaw yaklaşımının aksine finansal baskının faiz oranının yükselmesini önlediği için yatırımları ve büyüme oranını artıracığını savunmaktadır⁷.

Küreselleşme süreciyle piyasalarda başlayan serbestleşme olgusunun mali piyasalarda yansımalarının bir sonucu olarak, kısa vadeli fonların etkin bir şekilde yatırımlarda kullanılmaması, bir başka sıkıntıyı daha beraberinde getirmektedir. Fonlar özellikle spekülatif nitelikteyse ekonomide yaptığı ısınma, bazı ülkelerde krizlerin başlanmasına yol açabilmektedir. Bu spekülatif hareketler kısa dönem karlılığı

---

⁶ Burak Atamtürk, “Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 2, (2007), s. 76-77.

⁷ **A.g.e.**, s. 78.

değerlendirmeye yönelik olduğu için, menkul varlıkların değerleri üzerinde yapay dalgalanmalar ve yapay fiyat artışları yaratabilmektedir⁸. Dolayısıyla Gelişmekte Olan Ülkelerin kalkınma çabasında ihtiyaç duyulan dış tasarruflar olmamaktadır. Ancak doğrudan yabancı sermaye yatırımları üretken ve verimli alanlarda gerçekleştirildiğinde, tasarruf eksikliğini gidererek kalkınma hamlelerine hız kazandırmaktadır.

1.2. Finansal Serbestleşme ve Dış Borçlanma

Gelişmekte olan ülkelerde istikrarlı ekonomik büyümeyi sağlayan ve yatırımları besleyecek yurtiçi tasarruflar yetersizdir. Bu tip ülkelerde ekonominin sağlıklı bir büyüme yoluna girmesine engel olan iki faktör vardır. Bunlardan biri söz konusu ülkelerin yapısal bir sorunu olan milli gelir düzeylerinin düşüklüğü nedeniyle yaşadıkları iç tasarruf yetersizliğidir. Diğeri de petrol vb. bazı hammaddeler için ve belirli ithal gerekleri nedeniyle karşılaştıkları ödemeler dengesi açığıdır. Bunun için de gelişmekte olan ülkeler dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Dış borç ile bazı ülkeler, dışa açık büyüme stratejisi izleyerek uluslar arası finans kuruluşlarının yönlendirilmesiyle, kalkınabilmişlerdir⁹.

1.2.1. Dış Borçlanmanın Tanımı

Dış borçlanma günümüz ekonomilerinin, özellikle de gelişmekte olan ekonomilerin karşı karşıya olduğu ekonomik faaliyetlerdendir. Dış borç, dış yardım, dış finansman kavramları bir birine yakın kavramlar olup, bazen aynı anlama gelmek üzere kullanılmaktadır. Ancak bu kavramlar arasında önemli kapsam farkları vardır. Bu yüzden ilk önce bu kavramları tanımlamak yerinde olacaktır. “Dış Borcu”, bir ülkenin ekonomisinin gerek duyduğu kaynaklardan bir bölümünün yurt dışından sağlanması için

---

⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 222.

⁹ **A.e.**, s. 227.

gerçekleştirilen uluslararası mali transfer ve buna bağılı olarak doğan borç yükü olarak tanımlamak mümkündür. Bunun yanı sıra, başka tanımlamalar da yapılmaktadır. Ortaya çıkış sebebinden hareketle, yapılan tanıma göre dış borçlar, bir ülkenin döviz kazançları ile harcamaların arasındaki dengenin harcamalar lehine bozulmasından kaynaklanan ve bu döviz yetersizliği ile finansman açığının uluslar arası kaynaklardan sağlanması sonucu ortaya çıkan durumdur¹⁰.

“Dış yardım” ise, ülkeler arasındaki kaynakların ve satın alma gücünün serbest biçimde transferi şeklinde tanımlanabilmektedir. Ancak, daha geniş olarak ekonomik anlamda dış yardım, sanayileşmiş ekonomilerin ya da sanayileşmemiş olmakla birlikte kişi başına ulusal geliri yüksek olan ülkelerin, hiçbir mali karşılık talep etmeden veya kaynak maliyetinin gerçek değerinden küçük bir ödeme karşılığında ekonomik kalkınmaların gerçekleştirme hedefine yönelmiş ülkeler, özellikle yetersiz olan mali kaynaklarına sağladıkları katkılar olarak tanımlanmaktadır. “Dış finansman” ise, ülkeler arasında meydana gelen parasal akım olarak tanımlanmaktadır. Ülkeler, ülke içi kaynaklarının yeterli olmaması durumunda dış finansman yoluna başvurumaktadırlar. Özellikle gelişmekte olan ülkeler kalkınmalarının finansmanında yeterli sermaye birikimi sağlayamadıklarından dış finansman gereksinimi duymaktadırlar¹¹.

Devlet gerektiğinde yabancı memleketlerin sermaye piyasalarından da borçlanır. Bu durumda devlet tahvilleri yabancı ülke paraları üzerinden ihraç edilir ve yabancı ülke para cinsi karşılığında satılır. Dış borçların anaparaları ve faiz ödemeleri yabancı ülke para cinsi ile ödenir. Doğrudan doğruya iki devlet arasındaki borçlanmalarda bir ikraz sözleşmesi vardır. Dış borçlanma, devletin halk nezdinde itibarının zayıfladığının veya iç borçlanma şartlarının ağırlaştığının bir göstergesidir. Genellikle devlet, kendisinin baskı altında tutan bir mali zorunluluk altında, yabancı ülke piyasalarına başvurur¹².

---

¹⁰ Kadir Işık ve diğerleri, **Devlet Borçları**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2005, s. 1-2.

¹¹ **A.e.**

¹² İsmail Türk, **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2008, s. 297- 298.

Dış borçlanmanın önemli bazı sakıncaları vardır. Bir kere dış borçlanma milli paranın kuru, paritesi üzerinde doğrudan doğruya etki yapar; borçlanan ülkenin parasının değeri yükselir. Bir süre sonra dış borcun faizi ve anaparası ödenirken bu durum değişir ve milli para değer kaybına uğrar. Bu durumda özellikle borçlanmadan elde eden paranın verimsiz alanlarda kullanılmasıyla karşılaşılır. Çünkü borçlanma üretimi artırıp ihraç edilebilir bir fazla yaratıp, ülkeden sermaye çıkmaksızın dış borcun prensip itibariyle, ülkenin donanımı, imarı, kalkınması gibi verimli alanlarda kullanılması gerekir. Ancak bu sayede ödemeler dengesi sorunlarıyla ve milli paranın değer kaybına uğraması hadisesiyle karşılaşılmaz. Aksi bir durum borç yükünü artırır ve borçlanmanın ülkenin sağlam bir para politikası uygulamasını güçleştirir¹³.

1.2.2. Dış Borçlanmanın Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerin dış borçlanmaya başvurmaları, bu ülkelerin ekonomik yapılarından kaynaklanmaktadır. Borçlanmanın sebepleri bireyden bireye, toplumdan topluma, ülkeden ülkeye , pazardan pazara, kültürden kültüre ve dönemden döneme değişebilmektedir.

Ülkeleri dış borçlanmaya götüren sebepler konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak devlet iç borçlanma yerine dış borçlanmaya yönelten iki önemli sebep vardır. Birincisi ekonomideki mevcut kaynaklara ek bir kaynak sağlamak, ikincisi döviz cinsinden yeni ödeme imkanları gerçekleştirebilmektir. Birinci sebep, özellikle yatırım projelerini destekleyecek iç tasarruf imkânları yetersiz kalan ülkeler açısından önemlidir. Dış borçlanma ile sağlanan kaynaklar borçlanılan yılda ülkenin toplam harcamalarının arttığını için tüketim ve yatırım için kullanılabilir. Dış kaynaklar, ülkenin yatırım yapma kapasitesini artırır¹⁴.

---

¹³ A.e.

¹⁴ Aytaç Eker ve Metin Meriç, **Devlet Borçları**, Doğu Yayınevi, İzmir, 1999, s. 87-88.

Dış borçlar aldıkları zaman ekonomiye reel bir kaynak sağlar. Fakat faiz ve anapara ödemeleri yapıldığı zaman da ülkelerden bir kaynağın çıkması söz konusu olur. Diğer bir deyişle, borcun ödenmesi sırasında borçlu ülke yatırımlarını, tüketimini ya da her ikisini birden borcun servisi ölçüsünde azaltmak zorundadır. Bu servis, normal olarak dövizle yapılacağına göre, sadece toplam harcamalardaki azalma yeterli olmayacaktır¹⁵.

1.2.2.1.Yardım Alan Ülke Açısından Dış Yardımın Nedenleri

Genel olarak yardım talep eden ülkeler gelişmekte olan ülkelerdir. Gelişmekte olan ülkelerin temel hedefi kalkınmalarını gerçekleştirerek az gelişmekten kurtulmaktır. Ancak bu ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için bir çok güçlükleri bulunmakta ve sonuçta dışarıdan borçlanmak kaçınılmaz olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını güçleştiren ve bu arada dışarıdan borçlanmaları gerektiren nedenler şöyle özetlenebilir.

1. Kalkınma İçin Gerekli Olan İç Kaynakların Yetersizliği
2. Yatırımlar İçin Gerekli Sermaye ve Teknik Bilgi Yetersizliği
3. İthalat İçin Gerekli Dış Ödeme Araçlarının Yetersizliği

1.2.2.1.1. Kalkınma İçin Gerekli Olan İç Kaynakların Yetersizliği

Bilindiği gibi kalkınmanın temel koşulu daha fazla birikim ve daha fazla yatırım yapmaktır. Bu da bir taraftan gayri safi milli hasılanın artırılmasını diğer taraftan gayrisafi milli hasıladan daha fazla pay ayrılmasını gerektirir. Gelişmekte olan ülkelerde yeterli ölçüde sermaye birikimi gerçekleştirilmemektedir. Bu ülkelerde kişi başına düşen gelirin düşük olması yapılabilen gönüllü tasarrufların düşük olmasına neden olur. Ekonomilerde hüküm süren enflasyonist baskılar tasarrufları verimli alanlara

---

¹⁵ A.e.

getirmekten alıkoyarak daha çok verimsiz spekülâtif yatırım alanlarına yönelmektedir. Yine kişi başına gelirin düşük olması devletin bu gelirden vergi olarak alacağı payın düşük olmasına neden olur. Bir de vergi idaresindeki teknik yetersizlikler söz konusu olduğunda yapılan vergi kaçakçılığı nedeniyle toplanmayan vergi gelirleri devletin iç kaynaklardan sağlayacağı birikimleri büyük ölçüde engellemektedir¹⁶.

1.2.2.1.2. Yatırımlar İçin Gerekli Sermaye ve Teknik Bilgi Yetersizliği

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için yapmaları gereken yatırımlar büyük ölçüde sermayeyi gerektirir. Yukarıdaki paragrafta da belirtilen nedenlerle yeterli ölçüde sermaye birikimi sağlanmamaktadır. Diğer taraftan yapılacak olan yatırımlar için elde bulunan mevcut teknoloji yeterli olmamakta, birtakım yatırım mallarının ve teknik bilginin yurt dışından ithal edilmesi zorunlu hale gelmektedir¹⁷.

1.2.2.1.3. İthalat İçin Gerekli Dış Ödeme Araçlarının Yetersizliği

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmek amacıyla yapmaları gereken yatırımlar için gerekli olan yatırım mallarının dışarıdan ithal edilme zorunluluğu vardır. Doğal olarak ithalat ise dış ödeme araçlarını yani döviz kullanımını gerektirir. Sözü edilen bu ülkelerde ithalatın finansmanını sağlayacak olan döviz kaynakları genel olarak kıttır. Dolayısıyla bu kaynağın yurt dışından borç olarak elde edilmesi kalkınmanın finansmanına destek arayan ülkelerde kaçınılmaz olmaktadır. Dış yardımlar hızlı bir kalkınma için gerekli olan yatırım malları ve teknolojinin sağlanabilmesine yardımcı olur. Hatta gıda maddelerinin dış ülkelere ithal edilmesi bile söz konusu

---

¹⁶ Metin Erdem, **Devlet Borçları**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006, s. 50.

¹⁷ A.e., s. 51.

olabilmektedir. Bu durumda iç tasarrufların ve dış alem gelirlerinin yetersizliğini gidermek üzere özel veya kamu fonları biçiminde dış yardım sağlanmaktan başka çıkar yol kalmamaktadır¹⁸.

1.2.2.2. Yardım Yapan Ülkeler Açısından Dış Yardımların Nedenleri

Dış yardım talep eden ülkelerin temel amacının kalkınmanın finansmanına destek aramak olmasına karşılık, yardım yapan ülkelerin çeşitli değişik amaçları söz konusudur. Yardım yapan ülkeler açısından dış yardımların nedenleri birkaç ana grupta ele alınarak değerlendirilebilir.

1. Siyasi ve Askeri nedenler
2. Ekonomik Nedenler
3. Kültürel ve Tarihi Nedenler
4. İnsancıl ve Ahlaki Nedenler

1.2.2.1.1. Siyasi ve Askeri Nedenler

İkinci dünya savaşının sona ermesinden sonraki dönemde ekonomileri geri kalmış veya gelişmenin çeşitli aşamalarında bulunan ülkelerin sorunlarına duyulan ilgi artmıştır. Dünyanın bloklara ayrıldığı bu dönemde ideolojik çatışmaların ve emperyalist emellerin savaflara kesin sonuçlara götürülemeyeceğinin geçtikçe daha iyi anlaşılması bloklar arasında soğuk savaşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece, ekonomilerin geri kalmış ülkelerin silah gücü ile paylaşılması yöntemi terk edilerek, bu ülkelerin çeşitli şekillerde bloklara katılmalarının sağlanması çabalarına başvurulmuştur. İletişim araçlarının gelişimi sonucu yürütülen yoğun propagandanın yanı sıra büyük bloklar söz konusu ülkeleri kendi taraflarına ala bilmek için kültürel ve ekonomik baskı unsurları yaratmışlar ve gerektiğinde bu unsurları askeri müdahaleler desteklemekten

---

¹⁸ A.e.

kaçınmamışlardır. Gelişmiş ülkeler çeşitli siyasi çıkar düşünceleri ile gelişmekte olan ülkelere yardım yapabilirler. Borçlanma literatüründe bu tür borçlara ‘ Politik Borçlar ‘ adı verilir. Sözü edilen siyasi çıkarlar çeşitle görünümde olabilir. Örneğin gelişmiş ülkelerin ekonomik ve mali bakımdan güçsüz olan bir ülkeyi kendi ittifakına dahil etmek veya ittifaktan ayrılmamasını sağlamak, her hangi bir savaş durumunda savaşa kendi saflarında katılmasını gerçekleştirmek, o ülkeyi siyasi bakımdan kontrolü altında bulundurmak gibi çeşitli siyasi amaçlar söz konusu olabilir¹⁹.

Bunun yanında dış yardımlar, yabancı hükümetlerle dostluk ilişkilerini devam ettirmek, yardım yapan ülkenin prestijini yükseltmek, kendi vatandaşlarına bir takım çıkarlar sağlamak (örneğin yardım yapan ülkenin vatandaşlarına yardım alan ülke hükümetinin iyi davranması gibi), takip ettikleri politikaları benimsemekte tereddüt eden veya çekingen davranan milletleri etkilemek üzere ya tamamen ya da kısmen bir ve ya çok sayıda farklı siyasi teşvik unsurlarına dayana bilir²⁰.

Sözü edilen bu yardımlar siyasi ve askeri nedenlerle yapılan yardımlardır. Günümüzde bu nitelikte yardımlar zaman zaman yapılmaktadır.

1.2.2.2. Ekonomik Nedenler

Gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere ekonomik nedenlerle yardımda bulunmalarının gerekli kılan bazı faktörler bulunmaktadır. Bir tarafta kısa vadeli faktörleri, yani ihracatın finansmanı veya yardım yapan ülkenin üretmiş olduğu ürünleri için talebi artırmak amacı vardır. Diğer tarafta ise uzun vade faktörü olarak, yardım edebilir durumda olan ülkelerin kendi varlıklı durumlarını ancak diğer ülkelerin

---

¹⁹ A.e., s. 51-53.

²⁰ A.e.

ekonomik gelişme isteklerine ulaşabildikleri oranda koruyabilecekleri düşüncesi hakimdir²¹.

Gelişmiş ülkeler bakımından ekonomik dengenin sağlanması kadar korunması da önemlidir. Tam istihdam sağlanması ve korunması ekonomik durgunluk ve işsizliğin ortaya çıkmaması için üretilen ürünlerin satılması önemli bir konudur. Bu açıdan dış yardımlar, gelişmiş ülkelerin ürettikleri ürünlerini satabilecekleri pazarların bulunması ve üretim yapabilmek için gerekli olan hammadde kaynaklarının bulunmasında büyük rol oynar.

Özellikle bağlı yardımlar olarak adlandırılan dış yardımlar bu amacın gerçekleştirilmesinde oldukça etkilidir. Yardım veren ülke verdiği yardımlar karşılığında yardım alan ülkelerin kendi ülkelerinden mal alma koşulunu ırelı sürmektedir. Bu yardımlar sayesinde gelişmiş ülkeler ürettikleri ürünler için yeni pazarlar kazanmakta ve kendi teknolojilerinin o ülkelerde yerleşmesine neden olmaktadır²².

1.2.2.2.3. Kültürel ve Tarihi Nedenler

Kültürel ve tarihi bağlar, siyasal ve ekonomik ilişkilerde büyük ölçüde rol oynar. Bu nedenle eğitim, dil hatta din beraberliği önemlidir. Eski sömürgeci ülkelerin, eski sömürgelerine kültürel ve tarihi nedenlerden dolayı dış borç ve dış yararlanmalarını sürdürmeleri kültürel ve tarihi nedenlerden dolayı yardım yapılmasına örnek verilebilir²³.

1.2.2.2.4. İnsancıl ve Ahlaki Nedenler

---

²¹ A.e., s. 54.

²² A.e.

²³ Işık ve diğerleri, a.g.e., s. 5.

Dünya nüfusunun büyük çoğunluğu açık ve yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu durum, hem dünya barışını tehdit etmekte hem de gelişmiş ülkelerin aydın çevrelerini rahatsız etmektedir. Özellikle başta Birleşmiş Milletler Örgütü'ne bağlı kuruluşlar az gelişmiş ülkeler insanlarının belli bir yaşam düzeyinde ulaşması amacını gütmektedirler. Bu amaçla, gerek dış borç olsun gerek dış yardım olsun verilebilmektedir. Ancak, bu borç ve yardımların insancıl ve ahlaki nedenlerle verilmesi nedeni tartışmalıdır. Yaşanan olaylar bu tezi doğrular niteliktedir²⁴.

1.3. Dış Borcun Kaynakları

İster 1929 Büyük Buhran, isterse de İkinci Dünya Savaşından sonra dünyanın yeniden imar ve büyüme sorunlarını çözüme kavuşturması ve uluslar arası ticareti yeniden düzene girmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu tür bunalımların atlatılabilmesinde uluslar arası işbirliği ve bunların kurumsallaştırılmasının gerekli olduğu anlaşılmıştır²⁵.

Halihazırda dünyada iki farklı yapı bulunmaktadır. Bunlardan bir tarafta, dış ticaret fazlası veren ve elinde büyük fonlar bulunduran bir yapı, diğer tarafta ise kalkınma çabalarına destek için finansmana ihtiyaç duyan, bu finansmanı kendi olanakları ile karşılayamayan bir yapı. Dolayısıyla bu yapılardan birinin diğerine ihtiyacı vardır. Ancak bu oluşmalar birbirinin uzağında oldukları ve birbirine güvenme durumunda olmadıkları için, güvenilir kurumların aracılığına ve garantörlülüğüne ihtiyaç duymaktadır. Bunun içinde dünya para ve ticaret sistemini yeniden düzenleme ve daha rasyonel, işlerliği olan kurul ve mekanizmalar getirme yolundaki çabalarında

---

²⁴ A.e., s. 6.

²⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 229.

giderek yoğunluk kazanmasıyla dış kaynak arayışındaki ülkeler için IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası finans kuruluşları diğer dış borç kaynaklara göre, ön plana çıkmışlardır²⁶.

1.3.1. Uluslararası Para Fonu

Altın rezervlerinin azalması, 1929 Buhranı ve II. Dünya Savaşı gibi uluslar arası ekonomik dengeleri yok eden olumsuz gelişmeler, II. Dünya Savaşı galibi devletleri yeni çözüm arayışlarına itmişler. Nitekim, savaş bitiminden hemen sonra, ABD ve İngiltere'nin liderliğinde, başta dönemin en güçlü devletlerinden biri olan SSCB dahil olmak üzere 44 ülke temsilcisi, ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında uluslar arası bir konferans düzenlenmiştir. Tarihe “ Bretton Woods Konferansı” olarak geçen toplantı sonucu Uluslar arası Para Fonu (IMF) ve 1972 yılında Dünya Bankası (WB) adını alan Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) temelleri atılmıştır²⁷.

Paraya olan güvenin azalması sonucu, paranın değerinin saptanabileceği bir kurum oluşturmak kaygısının ağırlığıyla 1945 yılında faaliyete geçen IMF, aynı zamanda dünya ticaretinin uyumlu bir biçimde gerçekleştirilmesi ve döviz kurlarının istikrarının sağlanması amaçlarını da gütmektedir²⁸.

Günümüzde daha çok gelişmekte olan ülke ekonomilerinin istikrara kavuşturulması konusunda faaliyet gösteren IMF'nin temel amaçları ve politikaları da, kuruluş gayesi olan ana hedeflerden farklı değildir. Sadece izlediği yöntemlerde bir takım değişiklikler yapmağa yetinmiştir. Bunun yanında IMF, temel politikalarında

---

²⁶ A.e., s.230.

²⁷ Hasan Alpaço, **İMF – Türkiye İlişkileri**, Özütken Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 22-23.

²⁸ (Çevrimiçi) “http://www.ekodialog.com/Konular/imf_1.html”, 12 Temmuz 2009.

köklü değişikliklerin yapılması gerektiği konusunda uluslararası arenada büyük bir baskı altındadır²⁹.

Başlangıçtaki üye sayısı 29 olan IMF şu anda 186 üyeye ulaşmıştır³⁰. En zengininden, en fakirine 186 üyesi olan Uluslararası Para Fonu'nun, kuruluş aşamasında belirlenen 6 temel amacı şunlardır³¹;

- Uluslar arası parasal sorunların üzerinde işbirliği ve danışmaya aracılık etmek için, sürekliliği olan bir kurum kanalıyla uluslar arası parasal işbirliğini geliştirmek,
- Ekonomik politikanın temel amaçları olarak bütün üye ülkelerde üretken kaynakların geliştirilmesi ve yüksek istihdam ve reel gelir düzeylerinin korunması ve geliştirilmesinde katkıda bulunmak üzere uluslar arası ticaretin dengeli bir şekilde büyümesi ve yaygınlaşmasına imkân sağlamak,
- Kambiyo istikrarını sağlamak amacıyla üye ülkeler arasında düzenli kambiyo ilişkilerini sürdürmek ve rekabetçi kambiyo ayarlamalarını önlemek,
- Dünya ticaretinin büyümesine engel olan oluşturan kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldıracak ve üye ülkelerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyecek tarzda bir çok uluslu ödemeler sisteminin kurulmasına yardımcı olmak,
- Ödemeler dengesinde ortaya çıkacak geçici bozulmaları gidermek amacıyla uluslar arası ticaret ve karşılıklı refahı bozacak önlemlere başvurulmalarını önlemek üzere, üye ülkelere fon kaynaklarını kullanabilme imkânı sağlamak,
- Yukarıda sayılan amaçlara paralel olarak üye ülkelerin uluslar arası ödemeler dengelerinde meydana gelebilecek dengesizliklerin derecesini azaltmak ve süresini kısıtlamak olarak sıralanmıştır.

---

²⁹ Alpage, a.g.e., s. 30-31.

³⁰ (Çevrimiçi) “<http://www.imf.org/external/about/members.htm>”, 14 Temmuz 2009.

³¹ Alpage, a.g.e., s. 32-33.

IMF'ye üye her ülkenin kotası ve oy gücü bulunmaktadır. Kota, IMF açısından bir çeşit sermayedir. Dolayısıyla her ülkenin IMF'deki kotası o ülkenin IMF'deki ortaklık payını temsil etmektedir. Bir ülkenin IMF'de ne kadar kotası olacağı o ülkenin geçmiş beş yılındaki ekonomik (büyüme, dış ticaret hacminde gelişme) performansını ölçen bir formülle hesaplanmaktadır. Ayrıca kotalar bir ülkenin IMF'deki oy gücünü belirlemekten öteye o ülkenin ihtiyaç halinde IMF desteklerinden yararlanma limitlerini de belirlemektedir³².

Tablo 1: IMF'de En Çok Kota ve Oy Gücüne Sahip Olan Ülkeler (2009)

ÜLKELER	KOTA (milyon SDR*)	OYGÜCÜ
ABD	37.149	16.77
Japonya	13.312	6.02
Almanya	13.008	5.88
İngiltere	10.738	4.85
Fransa	10.738	4.85
İtalya	7.055	3.19
Suudi Arabistan	6.985	3.16
Kanada	6.369	2.88
Çin	8.090	3.66
Rusya	5.945	2.69
Türkiye	1.191	0.55
Azerbaycan	0.160	0.08

Kaynak;(Çevrimiçi)<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm#t>,

³² Yılmaz, a.g.e., s. 234.

³³ (Çevrimiçi) "http://coinmill.com/SDR_USD.html#SDR=1", 10 Temmuz 2009.

* SDR (Special Drawing Right – Özel Çekme Hakkı) hem IMF'nin hesap birimi hem de bir çeşit ek rezervdir. Rezerv niteliğini tanımlamak için buna kağıt altın adı verilmektedir. ABD Doları, Euro, İngiliz Pound'u ve Japon Yeni'nin belirli ağırlıklarla bir araya getirildiği bir sepet olan SDR'nin hesap birimi olarak 2009 itibarıyla değeri 1 SDR = 1.558 Dolardır, Erişim: 12.08.2009.

13 Temmuz 2009.

Genel olarak IMF'nin üye ülkelere sağladığı imkanlar şunlardır; Stand – by düzenlemeleri, kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için öngörülen bir destektir. 12 – 18 ay arasında ve genellikle 3 ayda bir taksitler halinde verilerek kullanılır, geri ödemesi en çok beş yıl içinde yapılır. Geliştirilmiş fon kolaylığı; makroekonomik ya da yapısal sorunlardan kaynaklanan ve daha uzun süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için üç yıllık bir imkandır. Geri ödemeler 4,5 – 7 yıl arasında yapılır. Ek rezerv imkanı, piyasalarda ortaya çıkan ani bir güven kaybının yarattığı geniş kapsamlı ve kısa dönemli dış finansman sorunlarının neden olabileceği ödemeler dengesi sorunlarını önlemekte kullanılan bir imkandır. Geri ödeme süresi 2,5 yıldır. Acil yardım, doğal afetlere kalmış ülkelere yapılan bir destektir. Geri ödemesi beş yıldır. Fon üye ülkelere ayrıca teknik yardımla, bir başka deyişle danışmanlık hizmetinde de bulunur³⁴.

Azerbaycan 1992 18 Eylülde IMF'ye üye olmuş, 1995 yılından itibaren ise IMF ile yoğun işbirliği içerisine girmiştir. Kurula üye olurken ülkenin kotası 117 milyon SDR (168 milyon dolar) olarak belirlenmesine rağmen, 30 Ocak 2000'da ülkenin kotası yeniden incelenmiş ve 160,9 milyon SDR olarak belirlenmiştir³⁵.

1.3.2. Dünya Bankası (DB)

Dünya Bankası İkinci Dünya Savaş'ının ardından 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) adıyla kurulmuştur. Bu konu II bölümde daha detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

---

³⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 234-235.

³⁵ (Çevrimiçi) “ <http://www.imf.org/external/np/fin/tad/exfin2.aspx?memberKey1=51&date1key=2009-07-16>”, 23 Ağustos 2009.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA BANKASI; ÖRGÜTSEL YAPISI VE DÜNYA BANKASI GRUBU KURULUŞLARI

2.1. Bretton Woods Konferansı ve Ekonomik Etkileri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mali konularda oldukça fazla uluslararası işbirlikleri görülmüştür. Önceki dönemde yaşanan gelişmelerin sonucunda, dünya ticaretini serbestleştirecek, çok yanlı denkleşmeye olanak verecek ve savaşta yıkılan ekonomilerin onarımını kolaylaştıracak bir uluslararası ticari ve mali sistemin kurulmasına şiddetle gerek duyulmuştu. O yüzden ülkeler daha savaş sona ermeden ekonomik işbirliği sağlanması ve dünyada yaşanan sorunlara çözüm bulmak için, 1944 yılında Bretton Woods'daki konferans ile 1971 yılında kadar sürdürülecek olan yeni uluslararası para sisteminin temelleri atılmıştı. Sistemin getirdiği; ayarlanabilir sabit kur uygulaması, kambiyo üzerinde istikrar sağlayıcı bir unsur olmuştur¹.

ABD ile İngiltere, kendi objektif koşullarının farklılığından doğan değişik dış ticaret yaklaşımlarına rağmen, savaştan sonraki uluslararası para sisteminin niteliği konusunda daha yakın bir anlayış içinde bulunmuştur. Sonuçta, İngiltere ile ABD arasındaki bir uzlaşmanın sonucunda, Bretton Woods Sistemi şekillenmiştir. Konferansa birisi ünlü iktisatçı Keynes tarafından hazırlanan “İngiliz Planı”, diğeri de ABD Hazine bakanı White tarafından savunulan “Amerikan Planı” olmak üzere iki tasarı sunulmuştur. Sonunda ufak bazı değişikliklerle “White Planı” benimsenmiştir².

---

¹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzen Can Yayınları, İstanbul, 2001, s. 534.

²A.e.

Bretton Woods Konferanslarında ayrıca Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın (IBRD; Dünya Bankası) kurulması kararlaştırılmıştır. Savaş sonrası uluslar arası ekonomideki en anlamlı gelişmelerden bir tanesi de 1944 yılında IBRD' nin kuruluşu olmuştur. Bu ikiz kuruluşlardan birincisi uluslar arası para sisteminin işleyişinden sorumlu olacak, ikincisi ise Avrupa'nın onarım ve kalkınma çabalarına mali kaynak sağlayacaktır³.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanmak üzere kararlaştırılan para sistemine, toplantıların yapıldığı yerin isminden dolayı Bretton Woods Sistemi denilmektedir. Fakat düzenli işleyişini sağlamak görevi IMF'ye verildiğinden dolayı, literatürde bu sisteme “ IMF Sistemi” de denmektedir.

Bretton Woods Konferansları'na Sovyet Rusya ve Doğu Avrupa ülkeleri ile birlikte çoğunluğunu geliştirmekte olan ülkelerin oluşturduğu pek çok temsilci katılmıştır. Fakat Sosyalist ülkelerden Sovyetler Birliği de dâhil, Romanya dışında bu anlaşmaya imza atan olmamıştır⁴.

2.1.1. Keynes Planı

Pek çok iktisatçı tarafından Keynes Planı; savaş yıllarında, ülkesinin ekonomik krize sürüklenmesi nedeni ile İngiltere'nin görüşlerini yansıtan bir plan olarak kabul edilir. Keynes planında, dış açıklarla karşılaşan ülkelere kredi sağlayacak bir mekanizmanın kurulması öngörülüyordu. Ayrıca bu plana göre, uluslararası denkleşmenin yükü yalnızca açık veren ülkenin omuzlarına yüklenmiyor, sistemin dış açık veren ülkeleri olduğu kadar, fazla veren ülkeleri de denkleşmeye zorlaması

---

³ (Çevrimiçi) “http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Uluslararası%C4%B1_Para_Fonu”, Erişim: 17 Temmuz 2008.

⁴ A.e., s. 536.

gerekiyordu. Bunlardan başka Keynes Planı bir “Uluslararası Kliring Birliği”nin kurulmasını içeriyordu. Birlik, bir tür Dünya Merkez Bankası veya ulusal Merkez Bankalarının, Merkez Bankası gibi çalışacak; “Bancor” adı verilen bir uluslararası ödeme aracı çıkartacak ve dış ödemeleri çok yanlı olarak denkleştirecekti. Ayrıca Bancor, tek yönlü konvertibilite özelliğine de sahipti. Üye ülkeler altın karşılığında kurulacak birlikten Bancor alabilirken, bu birlikte bulunan Bancor alacaklarını altına çevirmeleri mümkün değildi. Bu birliği oluşturacak olanlar esasında teknisyenlerdi. Ayrıca Uluslar arası Kliring Birliği’ne dünya ticaretinin ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda bir uluslar arası paranın idaresi bırakılacaktı⁵.

Keynes Planı’nın belki de en önemli özelliği, herhangi bir ülkenin mal satışından kazandığı paralarla, diğer bir ülkeden mal satın alışını sağlamaktı. Bir diğer özelliği ise ekonomik istikrarı, ulusal paranın istikrarından önde tutarak gerektiğinde devalüasyon yapılması gerektiğini öne sürmesi idi.⁶

2.1.2. White Planı

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra savaştan zarar gören Avrupa ülkelerine yardım edebilecek tek ülke ABD idi. ABD’nin sermayesi savaş sırasında tahrip edilmemiş, aksine artmıştı. Ödemeler bilançosu da çok iyi durumdaydı. Savaş sırasında artan ihracatı ise ABD’nin altın stoklarının sürekli artmasına neden olmuştu.

---

⁵ İhsan Ersan, **Euro-Pazarlar ve Türkiye**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979, s. 14.

⁶ A.e.

Bütün bunların sonucunda White Planı'nın ABD'nin ekonomik gelişmesi ve genel hayat seviyesinin yükselmesi için gerekli uluslararası işbirliği görüşüne dayanılarak hazırlandığı açıktır. White Planı'nda Keynes Planı'nda olduğu gibi ABD'nin üye ülkelerle birlikte istikrar fonu adını taşıyan bir uluslararası para müessesesi kurması teklif edilmiştir. Yine White Planı'na göre yeni kurulan uluslararası para sisteminin istikrar unsuru taşıması için sabit bir kur sisteminin benimsenmesi savunulmuştur⁷.

White Planı'nda para birimi "Unitas"lardan oluşacaktı. Unitas, üyelerin fonuna yatırmış oldukları altınların değerini ifade etmek üzere kullanılan bir para birimi olup 1 Unitas = 1 ABD Doları'na eşit kılınmış ve başka fonksiyonları yerine getirmesi düşünülmemiştir. Bretton Woods Konferansı'nda kabul edilen White Planı esasında altın kambiyo sistemine dayanmaktadır. Bu sisteme göre; üye ülkeler paralarının değerini ABD Doları'na ya da altına bağlamaktadırlar ve 35 ABD Doları = 1 Ons altın olarak saptanmıştır⁸.

Sonunda yeni oluşturulan "Uluslararası Para sistemi" ABD'nin sunduğu White Planı'na göre şekillenmiştir. Amerika'nın, savaş sonrasında elde ettiği ekonomik üstünlük, oluşan yeni ekonomik sistemin liderliğini ABD'ye kazandırmıştır⁹.

2.2. Dünya Bankası'nın Kuruluşu ve Örgütsel Yapısı

Dünya Bankası, Güvernörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Başkanından oluşan organlar eliyle yönetilir. Bu organlar IBRD'nin yanı sıra Dünya Bankası Grubu içinde

---

⁷ (Çevrimiçi) "http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/White_Plan%C4%B1", Erişim, 06 Kasım 2008.

⁸ Ana Britannica, **Genel Kültür Ansiklopedisi**, Cilt 5, 2004, s. 10-11.

⁹ A.e.

yer alan diğer kurumların da yönetiminden sorumludur. Bu organlar dışında Kalkınma Komitesi de örgüt yapısı içinde yer alan önemli bir birimdir.

2.2.1. Kuruluş Amacı ve Ana Sözleşmesi

Dünya Bankası'nın kuruluş ve işleyişini düzenleyen bir ana sözleşmesi Articles of Agreement* vardır. Söz konusu ana sözleşme çeşitli değişikliklere tabi tutulduğundan ve Dünya Bankası günümüzde, kuruluş amaçlarından farklı bir yapıya sahiptir. Ana sözleşme 11 madde ve iki ekten oluşmaktadır¹⁰.

Bankanın kuruluş ana sözleşmesinin 1. Maddesi, amaçları ortaya koymaktadır¹¹.

- “Üye ülkelerin yeniden inşası ve gelişmesine yardım için üretime yönelen yatırımları desteklemek; bu bağlamda savaş nedeniyle tahrip veya bloke olmuş ekonomileri yeniden düzenlemek; barış dönemindeki ihtiyaçları karşılayacak biçimde üretim araçlarının dönüşümünü sağlamak; gelişmekte olan ülkelerdeki kaynakların ve üretim araçlarının dönüşümünü sağlamak; gelişmekte olan ülkelerdeki kaynakların ve üretim araçlarının gelişmesine destek olmak;”
- “Özel dış yatırımlara garanti vermek veya kredilere destek sağlamak; uygun koşullarda özel sermaye desteğinin yetersiz olması durumunda, üretime yönelik olmak koşuluyla kendi öz kaynaklarından sağladığı fonları veya diğer kaynaklarından veya aracılık rolü üstlenerek elde ettiği kaynakları, uygun koşullarla Gelişmekte Olan Ükelere sunmak;”

---

¹⁰ Mahfi Eğilmez, **IMF, Dünya Bankası ve Türkiye**, 1. Baskı, Tütün Bank Yayınları, İstanbul 1996, s.65.

¹¹ Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, 2.Baskı, İMGE Kitapevi, Ankara 2005, s. 313-314.

* Anlaşmanın Şartları

- “Uluslar arası ticaretin uzun vadede dengeli gelişmesine destek vermek; üye ülkelerdeki üretken kaynakların gelişmesini sağlayacak uluslararası yatırımları desteklemek, böylece üye ülkelerdeki üretkenlik artışına, çalışma koşullarının iyileştirilmesine ve yaşam düzeyinin yükseltilmesine katkıda bulunmak;”
- “Banka tarafından verilen veya garanti edilen ödünçler ile diğer uluslar arası ödünçler arasında eşgüdümü sağlamak; boyutları ne olursa olsun öncelikle en yararlı ve olanaklı projelere öncelik tanımak;”
- “Uluslar arası yatırımların üye ülkelerin ekonomik koşulları üzerindeki etkilerini dikkate alarak işlemlerini yürütmek ve savaş ekonomisinden sorunsuz biçimde çıkışı kolaylaştırmak”.

Ana sözleşmede sayılan kuruluş amaçları, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın onarılması isteğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Dünya Bankası'nın amaçları zaman içinde, özellikle savaşın yıkıntıları ABD'nin Avrupa'ya sağladığı Marshall yardımının da desteği ile imar edildikten sonra değişmiş ve Banka, gelişme yolundaki ülkelerin yatırım kredisi gereksinimlerini karşılamak amacını güden bir yatırım ve kalkınma bankası haline gelmiştir¹².

---

¹² Eğilmez, a.g.e., s. 64.

2.2.1.1. Guvernörler Kurulu (Board of Governors of the World Bank)

Guvernörler Kurulu, her üye ülke tarafından atanan bir guvernör ile bir yardımcısından oluşur. Guvernörler, genellikle Maliye ve Ekonomi bakanlarıdır. Yardımcıları ise, Merkez Bankası başkanları, Hazine Müsteşarları gibi üst bürokratlarıdır. Genellikle, her yıl Eylül – Ekim ayında IMF, Guvernörler Kurulu ile birlikte Washington’da toplanır. Yıllık raporu ve Banka hesaplarını onaylar; genel siyasetleri gözden geçirir; üye alımına veya ihracına karar verir; sermaye artırımına veya ihracına karar verir; sermaye arttırmaya gidebilir ve esas anlaşma üzerinde değişiklik yapabilir¹³.

2.2.1.2. Yönetim Kurulu (Board of Directors)

Yönetim Kurulu, Banka’nın genel faaliyetlerinin yürütülmesinden ve yönetiminden sorumludur. Guvernörler Kurulu’nda yer alan guvernörler, genellikle yılda bir kez toplanabildiğinden yetkilerinin bir kısmını bu kurula devretmiştir.

Yönetim Kurulu 24 kişiden oluşur. Kurul’da Dünya Bankası’nda en fazla sermayeye sahip dolayısıyla en büyük ortaklar olan, ABD, Almanya, Japonya, Fransa ve İngiltere’nin kendilerinin atadıkları birer atanmış icra direktörü vardır. Ayrıca Suudi Arabistan, Çin ve Rusya’nın birer seçilmiş icra direktörü ile Kurul’da temsil edilmesi uygun bulunmuştur. Kalan ülkelerin oluşturduğu 16 adet ülke grubunu temsil etmek üzere seçilen 16 seçilmiş icra direktörü ile Kurul üyeleri tamamlanır¹⁴.

---

¹³ Karluk, a.g.e., s. 245.

¹⁴ Sacit Önen, **Uluslararası Mali Kuruluşlar**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2002, s. 107.

Yönetim Kurulu'nun mevcut yapısına göre, ortalama 11 ülkeden oluşan bütün bir uluslar bloğu, bir seçilmiş icra direktörünü paylaşırken, yukarıda sayılan gelişmiş ülkeler, tek başlarına, kendi atadıkları icra direktörü ile Kurul'da temsil edilme şansına sahip olabilmektedir. Bu durum aynı ülkelerin yüksek sermaye paylarına bağlı olarak görece yüksek oy güçleri ile birlikte göz önüne alındığında, gelişmiş ülkelerin Banka'nın karar ve uygulamalarında ne denli etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu haliyle Banka'nın demokratik bir kurum olmanın çok uzağında bulunduğu bir gerçektir¹⁵.

Kurul toplantılarına Dünya Bankası Başkanı başkanlık eder. Kurul, kararlarını ancak toplam oy gücünün en az yarısından bir fazla oy gücüyle alabilir. Başkan oyların eşit olması durumunda oyunu kullanabilir. İcra direktörleri iki yıllık bir süre için atanırlar. Her icra direktörü kendisine bir icra direktör vekili atar. İcra direktör vekilinin bütün toplantılarda oy kullanma hakkı vardır.

2.2.1.3. Dünya Bankası Başkanı (President)

Başkan, Yönetim Kurulu tarafından seçilir. Başkanlığa atanacak kişinin yönetici, icra direktörü veya bunların vekili olmaması gerekir. Dünya Bankası'nın (DB) Başkanı geleneksel olarak kurumun en büyük hissedar ülkesi olan ABD vatandaşları arasında seçilir. Başkanlar, 5 yıllık süre için ve tekrar seçilebilme şansı ile göreve getirilir. Başkan Yürütme Kurulunun toplantılarına başkanlık eder, kararların oylanmasında, ancak eşitlik halinde oy kullanma hakkı vardır. Başkan, Dünya Bankası'nın yönetiminden genel olarak sorumludur ve kurum personelinin en üst amiri

---

¹⁵ Sönmez, a.g.e., s. 315.

durumundadır. Başkana çalışmalarında yardımcı olmak üzere 3 kıdemli Başkan Yardımcısı ve yardımcılara bağlı daha kıdemsiz yardımcılar görev yapar¹⁶.

Bankanın ilk Başkanı E. Meyer'dir. Daha sonra sırasıyla J.J. McCloy, E.R.Black, G.D.Woods, R.S. Macnamara, A.W. Clausen, B.B. Contanble, Lewis Preston ve James Wolfewits Dünya Bankası'nda başkanlık yapmıştır¹⁷. James Wolfewits 30 Haziran 2007'de ayrılmış yerine Robert Zoellick geçmiştir.

Yazılı olmayan bir anlaşmaya göre, Dünya Bankası'nın başkanını ABD, kardeş kuruluş olan Uluslararası Para Fonu'nun başkanını ise Avrupalı ülkeler belirlemektedir¹⁸.

2.2.1.4. Kalkınma Komitesi (Development Committee)

Kalkınma Komitesi 1974 yılında kurulmuştur. Tam ismi Gelişme Yolundaki Ülkelere (GYÜ) Kaynak Transferi Konusunda Dünya Bankası ve IMF Guvernörler Kurullarının Ortak Komitesi'dir. Komite, IMF Geçici Komitesi'ne benzer 24 üyesi vardır. Üyeler, Dünya Bankası ve IMF Yönetim kurulunda tek başına veya gruplar halinde bulunan üye ülkelerin atayacakları genellikle Maliye Bakanı seviyesinde kişilerdir. Süre iki yıldır. Üyeler, aralarından bir kişiyi Başkan olarak seçerler¹⁹.

---

¹⁶ Karluk, **a.g.e.**, s. 245-246.

¹⁷ Karluk, **a.g.e.**, s. 245.

¹⁸ (Çevrimiçi) "<http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070626-zoelick.com>", Erişim: 03 Nisan 2008.

¹⁹ Safiye Kaya, "Dünya Bankası ve Türkiye", **Sayıştay Dergileri**, Sayı 46-47, (Temmuz-Aralık 2002), s. 16.

Kalkınma Komitesi toplantılarını yılda iki defa (Nisan veya Mayıs – Eylül ve Ekim) IMF – Dünya Bankası Governörleri Ortak Genel Kurul Toplantısı sırasında yapılır. Komitenin amacı, IMF ve Dünya Bankası Governörler Kurullarına, GYÜ'lere kaynak aktarımı ve aktarılan kaynakların kullanımının gözlenilmesi hakkında rapor vermek, önerilerde bulunmaktır. Komite, DB ve IMF Yönetim Kurulları ile yakın bir işbirliği içinde çalışır²⁰.

2.2.2. Dünya Bankası'nın Üyeleri ve Oy Gücü

Bir ülkenin Dünya Bankası'na üye olabilmesi için önce IMF'ye üye olması gerekmektedir. Bu sebeple Dünya Bankası üye sayısı IMF üye sayısına paralel bir şekilde artış göstermiştir²¹.

IMF üyeliğinden çıkan bir ülkenin Dünya bankası üyeliği de otomatik olarak düşmektedir. Bununla birlikte IMF üyeliğinden çıkan bir ülkenin Dünya Bankası üyeliğinin sürdürülmesi, Dünya Bankası Governörler Kurulu'nun Dörtte üç oy çokluğuyla alacağı bir karar çerçevesinde, mümkün olabilmektedir. Üye ülkelerin Dünya Bankası'ndan ayrılması ise, prosedür olarak ülkenin Dünya Bankası'na tebligatta bulunması ile mümkündür. Günümüzde (2009 yılında) Dünya Bankasının üye sayısı 186'e ulaşmıştır. Dünya Bankası'nın yaklaşık olarak 8.000 çalışanı Washington bölgesinde ve 2.000'in üzerindeki çalışanı proje bölgelerinde yer almaktadır²².

---

²⁰ A.e.

²¹ Ahmet Görgen, **Uluslararası İlişkiler Kongresi**, Uludağ Üniversitesi Mayıs 2006.

²² (Çevrimiçi) Members-About Us- Home: "www.worldbank.org",26. Ağustos 2009.

İlke olarak hükümetlere ya da kamu kurum ve kuruluşlarına kredi açan Dünya Bankası, üye ülkelerle ilişkisini kamu kesimi üzerinden kurar.

Gelişme yolundaki üye ülkelerin kalkınma çabalarına ilişkin finansman gereksinimlerini sağlamaya yönelik olan Dünya Bankası'na gelişmiş ülkelerin üye olmaları başlıca iki nedene dayanmaktadır²³:

- “ Gelişme yolundaki üye ülkelerin kalkınma çabalarına destek olarak kaynakların daha dengeli dağılımına katkıda bulunmak suretiyle dünya ticareti ve ülkeler arası işbölümünü ve dolayısıyla uluslararası refahı artırmak” ;
- “Dünya Bankası'nca gelişme yolundaki üye ülkelerde finanse edilen projelerin ihalelerine kendi şirket ve kuruluşlarının katılabilmesini sağlamak; Dünya Bankası'na üye olmayan bir ülkenin şirket ve kuruluşlarının katılabilmesini sağlamak; Dünya Bankası'nca finanse edilen bir projeyle ilgili ihalelerle ve projenin yürütülmesine katılmaları, Banka kuralları çerçevesinde mümkün değildir”.

Banka mevzuatına göre, bir ülkenin sermaye payının yüksekliği, bankanın karar ve uygulamalarında etkili olmasına imkân veren oy gücünün artmasını sağlar. Bu durum

---

²³ Eğilmez, **a.g.e.**, s. 66.

* Üye Ülkelerin Sabit Oy Sayısı (250) + Üye Ülkenin Değişken Oy Sayısı (Dolar cinsinden sermaye payı / 1,20635 / 100.000) = Üye Ülkenin Dünya Bankası'ndaki Toplam Oy Sayısı / Dünya Bankası'nın Toplam Oy Sayısı = Üye Ülkenin Dünya Bankası'ndaki Toplam Oy Gücü x 100. Özel oy çokluğu gerektiren sermaye artırımını gibi bazı kararlar ile Banka'nın siyasetinin etkilemek açısından oy gücü önemlidir. Üye ülkelerin oy gücünü etkileyen temel faktör, üye ülkelerin sermaye payına göre belirlenen değişken oy sayısıdır. Değişken oy sayısı, üye ülkelerin ABD doları cinsinden ifade edilen sermaye payının 1 Temmuz 1974 tarihli SDR değerine (1 SDR= 1,20635 ABD \$) bölünmesi ve bulunan değer 100.000'e yeniden bölünmesi ile bulunur. Üye ülkelerin oy güçleri, Banka'da sahip oldukları sabit ve değişken oy sayılarının toplamının Dünya Bankası toplam oy sayına oranlaması ile bulunur. 2009 1 Mart tarihinde 1 SDR' in dolara karşı değeri aşağıdaki gibidir.

http://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_five.aspx Erişim: 06.03.2009)

gelişmiş yüksek sermaye payları ile Banka'ya üye olmaya teşvik etmektedir. Her üye ülkenin Dünya Bankası'nda 250 adet sabit oyu vardır*.

Banka üyelerinin oy gücü, bu ülkelerin Dünya Bankası karar ve uygulamalarını etkilemelerinde temel ölçüdür. Dünya Bankasının sermaye yapısı ve oy dağılımı incelendiğinde, sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerin sermayede dolayısıyla Banka'nın yönetiminde önemli bir yer tuttıkları görülür. Bu yüzden açılan kredilerde bu ülkelerin ve özellikle ABD'nin büyük etkisi vardır. Banka Yönetim Kuruluna atama ile gelen en fazla sermayeye sahip ilk beş ülkenin temsilcilerinin Dünya Bankası'ndaki oy toplamları hemen hemen yarıya yakındır²⁴.

Dünya Bankası'ndaki Oy Dağılımını Tablo 2'de gösterebiliriz.

---

²⁴ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, 5. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002, s. 242.

Tablo 2: Dünya Bankası'ndaki Oy Dağılımı

IBRD'ye Üye Bazı Ülkeler ve Bu Ülkelerin Oylama Güçleri					
		ÜYE ÜLKELER		OYLAMA GÜCÜ	
	ÜYELER	MİKTAR (Million ABD doları)	GENEL İÇİNDEKİ ORANI %	OY SAYISI	DB İÇİNDEKİ ORANI %
1	A.B.D	26,496.9	16.84	265,219	16.38
2	JAPONYA	12,700.0	8.07	127,250	7.86
3	ALMANYA	7,239.9	4.60	72,649	4.49
4	BİRLEŞİK KRALLIK	6,939.7	4.41	69,647	4.30
5	FRANSA	6,939.7	4.41	69,647	4.30
6	ÇİN	4,479.9	2.85	45,049	2.78
7	KANADA	4,479.5	2.85	45,045	2.78
8	İTALYA	4,479.5	2.85	45,045	2.78
9	RUSYA FEDARASYONU	4,479.5	2.85	45,045	2.78
10	SUUDİ ARABİSTAN	4,479.5	2.85	45,045	2.78
11	HİNDİSTAN	4,479.5	2.85	45,045	2.78
12	HOLLANDA	3,550.3	2.26	35,753	2.21
13	BREZİLYA	3,328.7	2.12	33,537	2.07
14	BELÇİKA	2,898.3	1.84	29,233	1.81
15	İSPANYA	2,799.7	1.78	28,247	1.74
16	İSVİÇRE	2,660.6	1.69	26,856	1.66
17	AVUSTRALYA	2,446.4	1.55	24,714	1.53
18	İRAN	2,368.6	1.51	23,936	1.48
19	VENEZUELA	2,036.1	1.29	20,611	1.27
20	MEKSIKA	1,880.4	1.20	19,054	1.18
21	ARJANTİN	1,791.1	1.14	18,161	1.12
22	GÜNEY KORE	1,581.7	1.01	16,067	.99
23	ENDONEZYA	1,498.1	.95	15,231	.94
24	DANİMARKA	1,345.1	.85	13,701	.85
25	KÜVEYT	1,328.0	.84	13,530	.84
26	NİJERYA	1,265.5	.80	12,905	.80
27	FINLANDİYA	856.0	.54	8,810	.54
28	TÜRKİYE	832.8	.53	8,578	.53
29	MISIR	710.8	.45	7,358	.45
30	İSRAİL	475.0	.30	5,000	.31
31	KAZAKİSTAN	298.5	.19	3,235	.20
32	ÖZBEKİSTAN	249.3	.16	2,743	.17
33	YUNANİSTAN	168.4	.11	1,934	.12
34	AZERBAYCAN	164.6	.10	1,896	.12
35	GÜRCİSTAN	158.4	.10	1,834	.11

Kaynak: (Çevrimiçi) “<http://go.worldbank.org/5E2L4WQA5>”, 01. Kasım 2008.

2.2.3. Dünya Bankası'nın Finansman Kaynağı

2.2.3.1. Dünya Bankası'nın Sermayesi

Dünya Bankası'nın ilk kuruluş sermayesi 10 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Bunun artırılması mümkündür. Sovyetler Birliği'nin Banka'ya kuruluş aşamasında katılmayı reddetmesi üzerine bu ülkeye ayrılan 1,2 milyar dolarlık sermaye payı, daha sonra Dünya Bankası'na giren ülkelere tahsis edilmiş ve böylece bir süre Banka sermayesi artırılmamıştır²⁵.

15 Eylül 1959 tarihinde sermaye, 21 milyar dolar olmuş ve 10.000 dolardan 210.000 paya bölünmüştür. Bütün ülkelerin payı bir kat artırılmıştır. Zamanla ülkelerin katılım paylarını artırılmalarına imkân tanımak için sermaye, 1963'de 22 milyar dolara 1965'de 24 milyar dolara, 1970'de ise 27 milyar dolara çıkarılmıştır. Banka'nın sermayesi 1977'de 34 milyar SDR, 1980'de 70,5 milyara 1981'de 71,6 milyara, 1984'de 78,6 milyar SDR, 2000 yılı raporuna göre Dünya Bankası'nın toplam sermayesi 188,608 milyon dolar iken²⁶ 2008 yılı sonunda 2009 yılı için sermaye 2.179.1 milyon dolar olarak onaylanmıştır.²⁷

Banka sermayesi, başlangıçta 1 Temmuz 1944 tarihinde ABD doları cinsinden (1dolar = 0,888671 gram saf altın) belirlenmiştir. Daha sonra ABD dolarının altın ile olan doğrudan bağlantısı ortadan kaldırılınca, sermayenin değerlendirilmesi konusunda sorun çıkmıştır. Banka yönetim kurulu, 14 Ekim 1986'da aldığı kararla, 30 Haziran 1987

---

²⁵ Behram Kasımı, **Dünya Bankası: Dünya Sömürgecilerinin Egemenlik Aracı**, Tehran Iran 13. Temmuz 1979, İktibas. info, Ocak, 1981, s. 1.

²⁶ A.e., s. 241.

²⁷ The World Bank Annual Report 2008, s. 6.

tarihinden itibaren sermayeyi 1 Temmuz 1974 tarihindeki SDR cinsinden ifade etmeye başlamıştır. SDR' nin hesap değeri başlangıçta, ABD doları gibi 0,888671 gram saf altın ile ifade edilen değeri değişmemiş fakat dolar ile aralarında eşitlik 1 dolar = 0,921053 SDR ve 1973 devalüasyonundan sonra da 1 dolar = 0,828948 SDR olmuştur. 13 Haziran 1974 tarihinde yönetim kurulunun kararı ile SDR' nin değeri, Fon üyesi 16 ülkenin oluşturduğu ağırlıklı bir hesap birimine göre belirlenmiştir. 1 Temmuz 1974 tarihindeki SDR' nin değeri, 1,20635 ABD dolarıdır.

Banka kurulduğu zaman 10 milyar dolarlık taahhüt edilen sermayenin % 2'lik kısmının altın veya dolar, %18'lik kısmının ise milli paralar üzerinden ödenmesi öngörülmüştür. Günümüzde taahhüdün %1'i altın ve dolar, % 9'u milli para ile ödenebilir duruma gelmiştir. Artırımda hissesi bir kattan daha fazla yükselen ülkeler, bunun %10'nu altın veya dolar ile ödemek durumundadırlar.

Sermayenin ödenen %1'lik kısmını banka, serbest kullanma hakkına sahiptir. %9'luk kısımdan ilgili ülkeye ödünç verildiği zaman dörtte üçlük bölümü kullanılabilir. Sermayenin taahhüt edilen fakat ödenmeyen %90'lık kısmı, garanti sermayesi olarak ayrılmıştır. Buradan kredi kullandırılmamaktadır; ancak Banka'nın yaptığı borçlanmalara karşı bir güvence oluşturulmaktadır. 1977 yılından sonraki genel sermaye artışlarındaki %1,9 ve 90 oranları, 0,75, 6,75 ve 92,5 olarak yeniden belirlenmiştir. Dünya Bankası'nda sermaye payının %20'si altın veya ABD doları cinsinden peşin ödenir veya Banka'nın faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu zaman ödenmek üzere hazır tutulur. Sermayenin geri kalan %80'nin bir bölümünün ise, Banka'nın üye ülkelere açacağı kredileri veya vereceği garantilerle ilgili faaliyetlerinde özel durumların ortaya çıkması durumunda ödenmesi gerekir. % 80'lik bölüm için ödeme çağırısı

alındığında, bu ödeme altın veya ABD doları ya da Banka'nın uygun göreceği para cinsinden biriyle özellikle ABD doları ile olabilir²⁸.

Banka'nın sermaye artışı, Governörler Kurulu'nun 3/4 gücü ile vereceği karara bağlıdır. Sermaye artışının zamanı yoktur. Bankanın toplam sermayesi ile rezervleri ve gelir fazlalarının toplamı, açabileceği kredileri için limit oluşturur. Banka, ana sözleşmesi gereğince sermayesi ile rezervleri ve gelir fazlalarının toplamından daha fazla kredi açamaz²⁹.

Ek pay almak isteyen üyeler, yapılacak düzenleme içinde Banka'daki sermaye paylarını arttırabilirler.

2.2.3.2. Dünya Bankası'nın Borçlanması

Dünya Bankası'nın sermaye dışında en önemli alternatif mali kaynağı borçlanmadır. Dünya Bankası'nın kredi değerliliğinin AAA notuna sahip olması Banka'ya bütün piyasalardan ucuz maliyette borçlanma olanağı sağlamaktadır. Bu nedenle Banka borçlanma kaynaklarını mümkün olan en yüksek düzeyde çeşitlendirme çabası içerisinde. Dünya Bankası'nın ABD, Japonya, İsviçre, Almanya, İngiltere ve Eurobond piyasalarına bono satıp dolaylı yoldan borçlanma imkânı sağlaması, Banka kaynaklarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır³⁰.

Banka, piyasalardan bu şekilde borçlanarak temin ettiği finansmanı, piyasa rayicine uygun bir faizle geliştirmekte olan ülkelere kredi olarak kullanılmaktadır. GOÜ'

---

²⁸ A.e., s. 244.

²⁹ A.e., s. 245.

³⁰ A.e., s. 199.

ler dünya üzerinde inanılmaz bir hızla hareket ettiği belirtilen mali sermayeye kendi imkânları ile ulaşamamaktadır. Kalkınma için ihtiyaç duyulan dış finansmanın sağlanması, Dünya Bankası'nın mali piyasalardan borçlanmak suretiyle temin ettiği finansmanı kredi olarak vermesiyle ya da Banka'nın kredi vererek güvenini ortaya koymasının, diğer kreditorleri harekete geçirmesiyle mümkün olabilmektedir. Dünya Bankası halen bir yılda üye ülkelere kullandığı kredilerin % 75'inin finansmanını, borçlanma yoluyla karşılamaktadır.³¹

2.2.3.3. Diğer Gelirler

Dünya Bankası'nın üçüncü finansman kaynağı, açtığı kredilerden ve diğer faaliyetlerinden sağladığı net gelirlerdir. Dünya Bankası'nın net gelir tutarı açmış olduğu kredilerin faizleri, komisyonlar ve masraflar karşılıklarından oluşmaktadır. Net gelirlerin bir bölümü Dünya Bankası'nın kredi olanaklarının genişletilmesinde kullanırken, bir bölümü de Uluslararası Kalkınma Birliği'ni (IDA) finanse etmek amacıyla bu kuruma aktarılmaktadır.

Ayrıca açılan kredilerin anaparalarının geri dönüşü, Banka'nın elindeki kaynakları çeşitli hisse senedi bono ve tahvil piyasalarında değerlendirilmek suretiyle elde ettiği gelirler ve Dünya Bankası'nın mevzuat gereği sermaye payı sahibi ülkelere dağıtılmayan karları diğer gelirler arasında yer almaktadır.

2.3. Dünya Bankası Grubu

Dünya Bankası denilince ilk akla gelen Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (The International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) olmakla birlikte, gerçekte bu deyim, Uluslararası Finansman Kurumu (The International Finance Corporation – IFC), Çok Taraflı yatırım Garanti Ajansı (The

---

³¹(Çevrimiçi) Where Does the World Bank Get Its Money, “www.worldbank.org”, 13 Aralık 2007.

Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (The International Centre for Settlement of Investment Disputers – ICSID)’nden oluşan 5 ayrı kurumu ifade eder. Uluslararası Tarımsal Araştırma Danışma Grubu (Consultative Group of International Agricultural Research – CGIAR) da Dünya Bankası’nın bir yan kuruluşu olmakla birlikte yazılı statüsü olmayan gayri resmi bir gruptur³².

Dünya Bankası’nın Gelişmekte Olan Ülkeler için sağladığı olanaklar, faiz oranlarının yüksekliği, verilen kredilerin yetersizliği, kredi verilmesindeki katı tutumlar gibi gerekçelerle GOÜ’ ler tarafından önemli eleştirilere konu olmuştur. Bu eleştirilerden sonra Dünya Bankası’nın yetersiz kaldığı alanlarda faaliyet gösterecek yan kuruluşlar oluşturulmuş ve Dünya Bankası dahil oluşturulan bu kurumlar Dünya Bankası Grubu olarak adlandırılmıştır³³.

2.3.1. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)

1960 yılında kurulan Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association-IDA) esas itibariyle, üye ülkelerin en yoksul kesiminin kalkınma çabalarında ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlamak üzere oluşturulmuş bir kurumdur. Kuruluş amacı, “üye ülkelerden en az gelişmiş düzeyde bulunanlara, verimliliği ve yaşam standartlarını yükseltmek suretiyle kalkınma amaçlarına katkıda bulunacak kredileri, bu ülkelerin ödemeler dengesinde önemli bir yük oluşturmayacak koşullarla sağlamak” biçiminde ifade edilmektedir. Belirtilen kuruluş amacı nedeniyle, IDA’nın sağladığı kredilerin, DB kredilerinden iki farklı özelliği vardır: IDA kredileri, her üye ülkeye değil, kişi başına milli geliri fakirlik çizgisi altında kalan ülkelere verilmektedir. 1999 yılı için, kişi başına milli geliri 885 ABD dolarının altında bulunan ülkeler bu kategori içinde

---

³² İlker Parasız ve Kemal Yıldırım, **Uluslararası Finansman**, 1.Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 1994, s. 123.

³³ A.e., s. 123.

değerlendirilmektedir. IDA, dünyanın bu en yoksul ülkelerine yılda ortalama 6 milyar ABD \$ kredi vermektedir. Söz konusu krediler, 0 faizli ve 10 yılı geri ödemesiz olmak üzere 35–40 yıl vadeye yayılan imtiyazlı kalkınma kredileridir. Bununla birlikte hibe niteliğinde değildir, dolayısıyla geri ödenmesi gerekir. Kredi uygulamasındaki bu iki farkın dışında IDA, yönetim, amaç ve fonksiyonlar bakımından Dünya Bankası ile birlikte hareket eder. Bir başka deyişle, “IBRD ve IDA aynı yönde ilerler³⁴”.

IDA’ ya üye olmak için öncelikle DB’na üye olmak gerekir. IDA’ nın 2008 mali yılında için verdiği krediler 72 ülkede 199 yeni faaliyet için 11,2 milyar ABD dolarıdır. Kümülatif kredileri ise 135 milyar ABD dolarıdır. 166 üyesi vardır. 1960 yılından bu yana IDA, 108 üye ülkeye 161 milyar ABD \$ kredi sağlamıştır. Türkiye IDA’ ya 1960 yılında üye olmuştur. Türkiye başlangıçta kendi yatırımlarının finansmanında IDA kredilerinden yararlanırken, zamanla IDA’ ya katkıda bulunan ülkeler durumuna gelmiştir ve halen bu konumdadır³⁵. Azerbaycan bu kuruma 1995 yılında üye olmuştur³⁶.

2.3.2. Uluslararası Finansman Kurumu (IFC)

DB daha önce de belirtildiği gibi, genel kural olarak kredilerini, kamu kesimi eliyle kullanılmaktadır. Krediler ya ülke hükümetine (hükümetin temsilcisi olarak mali ajana) yada mali ajanın garantisi altında bir kamu kurum veya kuruluşuna verilmektedir. 1955 yılında kurulan Uluslararası Finansman Kurumu (International Finance Corporation- IFC) DB’ dan farklı olarak, kamu kurum ve kuruluşları yerine, gelişmekte olan ülkelerin özel kesim kuruluşlarına kredi vermektedir. IFC, özel sektör

---

³⁴ İlhan Öztürk, “Dünya Bankası Politikaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, (Haziran 2006), s. 41.

³⁵The World Bank Annual Report 2008 , s. 12.

³⁶ (Çevrimiçi)<http://web.worldbank.org/website/exterlan/extaboutus> 15 Eylül 2008.

yatırımcılarına verdiği bu krediler için devlet garantisi talep etmemektedir. Ancak, IFC ile üye ülke ilişkileri, yine hükümet adına kamu yetkilileri tarafından yürütülmektedir³⁷.

“IFC’ nin temel amacı, DB’ nin üye ülkelere yönelik faaliyetlerini desteklemek için, üye ülkelerde (özellikle daha az gelişmiş bölgeler) öncelikli olmak üzere, verimli özel kesim kuruluşların büyümesini özendirme yoluyla ekonomik kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmaktır” şeklinde ifade etmektedir³⁸.

IFC’ nin DB grubu içindeki ağırlığı, içinde bulunduğumuz neo-liberal dalganın bir yansıması olarak giderek artmaktadır. DB Grubu açık bir şekilde, gelişmekte olan ülkeler için özel sektörün öncülüğünde bir kalkınma modeli önerir. Kurumun en önemli önceliklerinden birisi, özel sektörün güçlenmesine yardım etmektir; çünkü özel sektör, ekonomik büyümenin, gelir ve istihdam artışının ana kaynağı olarak kabul edilir. Kurum, özel sektörü, istikrarlı ekonomik politikaları, sağlam kamu maliyesini, şeffaf, dürüst, hesap verebilir ve tutarlı yönetişimi savunarak ve garantiler sağlayarak, cesaretlendirir ve özel sektörün gelişebileceği, hızlı yurt içi yollar, enerji, telekomünikasyon, bilişim teknolojisi, petrol ve gaz, endüstri gibi bir çok sektöre destek verir. Ayrıca kurum, kamu yatırımlarının özelleştirilmesinde, ortak şirketlerde özel sermaye payının yükseltilmesinde, hükümetlere yardım eder; hukuk ve düzenlemeler için tavsiyelerde bulunur. Bugün için gelişmekte olan üye ülkelerin özel sektörünün, en büyük çok taraflı finansman kaynağı olan IFC, bu desteğini ana hatlarıyla³⁹;

- “Gelişmekte olan üye ülkelerin özel sektör projelerini finanse ederek,

---

³⁷ Öztürk, a.g.e., s. 40.

³⁸ Öztürk, a.g.e., s. 40-41.

³⁹ Öztürk, a.g.e., s. 42.

- “Gelişmekte olan üye ülkelerin özel şirketlerinin uluslararası finans piyasalarında finansman sağlamasına yardım ederek”,
- “Özel sektör dünyasına ve hükümetlere öneri ve teknik yardımda bulunarak sağlamaktadır”.

IFC’ ye üye olabilmek, Dünya Bankası’na üye olma koşuluna bağlıdır. IFC’ nin 2008 mali yılı taahhütleri 85 ülkede 372 şirkete ayrılan 4.8 milyar ABD \$’dır . 179 üyesi vardır. Türkiye IFC’ ye 1956⁴⁰ , Azerbaycan ise 1995 yılında üye olmuştur⁴¹ .

2.3.3. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)

Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency- MIGA) , 1988 yılında kalkınmakta olan ülkelere yabancı yatırımları teşvik etmek üzere kurulmuştur. MIGA, yatırımcılara, savaş ve kamulaştırma gibi ticari olmayan risklere karşı yatırım garantisi sağlamaktadır. MIGA, ayrıca kalkınmakta olan ülkelere yatırım pazarlama hizmetleri ve danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır⁴² .

MIGA’ nin temel amacı, üye ülkeler arasında yatırım fonlarının verimlilik amacı doğrultusunda özellikle gelişme yolundaki ülkelere doğru akımını özendirmek ve bu çerçevede DB ve IFC’ nin çabalarına tamamlayıcı yönde katkıda bulunmaktır. Bu özendirme faaliyetini gerçekleştirebilmek için MIGA, üye ülkelerin gelişme yolundaki üye ülkelere yatırım yapacak yatırımcılarına ticari olmayan risklere karşı garanti vermekte ve çeşitli danışmanlık hizmetleri sunmak şeklinde işlevleri yerine getirmektedir.

---

⁴⁰The World Bank Annual Report 2008 , s. 13.

⁴¹ (Çevrimiçi) “<http://www.ifc.org/ifcext/about.nsf>”, 10 Kasım 2008.

⁴² T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.2.

Bir diğer önemli amacı da, kendine pazar arayan uluslararası sermayeye sigorta sağlayarak, olası risklerden korumaktır. MIGA sayesinde yabancı sermaye, herhangi bir risk almadan, o ülkenin sermaye payı ve ödediği primlerle karşılanan garanti olanağına kavuşmaktadır. DB'na üye olan her ülke MIGA' YA üye olabilir. MIGA'nın 171 üyesi vardır. Türkiye MIGA' YA 1988 yılında⁴³, Azerbaycan 1992 yılında üye olmuştur⁴⁴.

2.3.4. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID)

Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes ICSID), 1966 yılında kendisine üye bir ülke ile bir başka üye ülkenin kişi ve kurumu arasında ortaya çıkabilecek yatırım anlaşmazlıklarının çözüm yeri olarak tasarlanarak kurulmuştur⁴⁵.

ICSID'in, amacı; "ICSID' e üye olan ülkeler ile diğer üye ülkelerin kuruluşları arasında ortaya çıkacak yatırım anlaşmazlıklarının ve uzlaşmazlıklarının çözümü için gerekli uzlaşma ortamını yaratmaktır"⁴⁶. Bu şekilde uluslararası yatırım imkânlarının artırılacağı hesaplanmaktadır. Genellikle ev sahibi ülke ile yabancı yatırımcılar arasında ortaya çıkan herhangi bir uyuşmazlıkta mahkemeye başvurarak yargı kararı almak, yerel hukukun ulusal çıkarları gözetmesi nedeniyle yabancı yatırımcılar tarafından tercih edilmemektedir. Bu nedenle, bir hakeme başvurarak ortak bir kesin hakem kararı alıp ona uymak veya bir uzlaştırmacı mercii önünde uzlaşma yolunu denemek, yabancı

---

⁴³ The World Bank Annual Report 2007, s. 64.

⁴⁴ (Çevrimiçi) " <http://web.worldbank.org> 15 Haziran 2008.

⁴⁵ (Çevrimiçi) " <http://icsid.worldbank.org/ICSID>" 07 Aralık 2008.

⁴⁶ Öztürk, a.g.e., s. 42.

yatırımcılara daha uygun gelmektedir. ICSID, yabancı yatırımcıların bu isteğine yanıt vermektedir. ICSID bünyesinde, üstlendiği bu görevi yerine getirmek üzere “Uzlaşmazlık Paneli” ile “Tahkim Paneli” adı altında kurulmuş iki ayrı birim vardır⁴⁷.

ICSID’in sermayesi veya borçlanma benzeri gelir kaynağı yoktur. Tüm geliri kendisine ulaşan uzlaşma ve tahkim istekleri karşılığında ilgili taraflardan aldığı ücretlerden oluşmaktadır. ICSID üyeliği DB’na üye olma şartı aranmadan tüm ülkelere açıktır. ICSID’nin 2008 mali yılında kaydedilen dava sayısı 32’dir. 144 üyesi vardır⁴⁸. Türkiye bu Kuruma 1989 yılında üye olmuştur. Azerbaycan 18 Ekim 1992 yılında bu kuruma üye olmuştur⁴⁹.

2.3.5. Uluslar arası Tarımsal Araştırma Danışma Grubu (CGIAR)

Dünya Bankası’nın bir diğer yan kuruluşudur. Dünya Bankası’nın şemsiyesi altında, Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile birlikte geliştirmekte olan ülkelerdeki tarımsal gelişmeyi desteklemek için kurulmuştur. CGIAR, faaliyetleri 18 araştırma merkezi ve bunlarla işbirliği halinde olan diğer ilgili merkezler aracılığıyla yürütmektedir. Bir ana sözleşmesi yoktur. Bir diğer deyişle, yazılı statüsü olmayan gayri resmi bir gruptur.

Geliştirmekte olan ülkelerde son 30 yıldır mahsul alınmasında ilerlemeler sağlayıp teşvik eden ve bu suretle de beslenme ile kırsal kesimdeki yoksulluğun üzerinde uzun süreli etki yaratan CGIAR, geliştirmekte olan ülkelerde ekilen 500’ü aşkın tahıl türü üretmiş ve ortalama verimin hedef alınan tahılda %75 oranında artmasını sağlamıştır. Türkiye 21 Temmuz 2004 yılında CGIAR’a üye olarak kabul edilmiştir⁵⁰. Azerbaycan bu kuruma üye değildir.

---

⁴⁷ A.e.

⁴⁸ The World Bank Annual Report, 2008, s. 14.

⁴⁹ (Çevrimiçi) “<http://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontS>”, 23 Eylül 2008.

⁵⁰ (Çevrimiçi) “<http://www.gidasanayii.com>”, 16 Nisan 2008.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA BANKASI VE AZERBAYCAN

3.1. Azerbaycan Ekonomisinin Genel Yapısı

Azerbaycan ekonomisi devletin halen ekonomik hayatta ciddi bir ağırlığa sahip olduğu, planlı ekonomiden Pazar ekonomisine geçiş sürecinde olan bir yapıya sahiptir. Ülkenin ekonomik açıdan en büyük zenginlikleri, sahip olduğu petrol ve doğalgaz yatakları ile tarıma elverişli topraklarıdır.

SSCB döneminde sistemli olarak Cumhuriyetler arasında bağımlılığı bir anlamda zorunlu kılan ekonomik yapının ani çöküşü, pazar ekonomisine geçişte, ekonomik, siyasi, hukuki bir alt yapının olmaması, teknolojinin eski olması, serbest piyasa modelinin bilinmemesi, Ermenilerin işgalci tutumu sonucu topraklarının %20'sinin kaybedilmesi, 1,2 milyon kişinin kendi ülkesinde mülteci durumuna düşmesi ve benzeri nedenlerle üretim durma noktasına gelmiş, sonuç olarak da ekonomi üzerinde insiyatif tamamen kaybedilmiştir.

Ülkede siyasi istikrarın sağlanması ve Ermenilerle geçici ateşkese varılmasından sonra dikkatler ekonomi üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. İşte bunun sonucu olarak 20 Eylül 1994 tarihinde “Asrın Anlaşması” olarak adlandırılan Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile dünyanın önde gelen petrol şirketleri arasında “Hazar Denizinin Azerbaycan’a ait Bölümünde Azeri, Çırağ, Güneşli Yataklarının Birlikte İşlenmesi ve Paylaşılması Hakkında” ilk Anlaşma imzalanmıştır.¹

---

¹ (Çevrimiçi)T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “<http://www.musavirlikler.gov.tr>”, 18 Mart 2008.

Tablo 3: Azerbaycan'da Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (1995–2008)

Yıllar	Toplam GSYİH (Milyon Manat*)	Yıllık Artış Oranı %	Sanayi (Milyon Manat)	%	Tarım (Milyon Manat)	%	İnşaat (Milyon Manat)	%	Taşımacılık (Milyon Manat)	%	Diğer Sektörler (Milyon Manat)	%
1995	2133.8	-	582	27.2	540.2	25.3	79.4	3.7	370.4	17.4	561.8	26.4
1996	2732.6	28.0	706.1	25.8	681.5	24.9	254.4	9.3	279.7	10.2	810.9	29.8
1997	3158.3	15.5	799.8	25.3	632	20	368.5	11.7	331.6	10.5	1026.4	32.5
1998	3440.6	8.9	756.8	21.9	618.3	18	445.9	13	412.7	12	1206.9	35.1
1999	3775.1	9.7	1065.5	28.2	687.9	18.2	410.7	10.9	404.5	10.7	1206.5	32
2000	4718.1	24.9	1699	36.1	751	15.9	308	6.5	567.1	12	1393	29.5
2001	5315.6	12.6	1999.6	37.6	780.3	14.7	310.7	5.8	538.9	10.1	1686.1	31.8
2002	6062.5	14.0	2270.1	37.4	834.8	13.8	528	8.7	597.1	9.8	1832.5	30.3
2003	7146.5	17.8	2666.9	37.2	876	12.3	802	11.2	713.8	10	2087.8	29.3
2004	8530.2	19.3	3268.6	38.3	923.5	10.8	1062.1	12.5	812.4	9.5	2463.6	28.9
2005	12522.5	46.8	6190.1	49.4	1072	8.6	1171.6	9.4	932.1	7.4	3156.7	25.2
2006	18037.1	43.7	10504.6	58.2	1170.9	6.5	1334.7	7.4	1323	7.3	3703.9	20.6
2007	28360.5	57.2	16874.5	59.5	1815.0	6.4	1900,2	6.7	2070.3	7.3	5700.5	20.1
2008	38005.7	34.0	21815.3	57.4	1596.3	5.7	2888.4	7.6	2660.3	7	9045.4	22.3

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, (Çevrimiçi) “ www.azstat.org “, 25 Ağustos 2009.

*.Not: Manat = 0.81 ABD doları 23.09.2009

Tablo 3’den görüldüğü gibi, GSYİH 1995 yılında 2.138.800.000 manat olarak gerçekleşirken, yapılan ekonomik reformlar ve dünya petrol fiyatlarının artmasıyla 2008 yılında GSYİH 38.005.100.000 manat olarak gerçekleşmiştir. Bu yılki büyüme oranı %34 olmuştur. Genel olarak GSYİH’deki bu artış diğer sektörleri de etkilemiş özellikle, 1995 yılı sanayi sektörünün GSYİH’deki payı 582 milyon manat yani % 27,2 iken, 2008 yılında bu 21.815.300.000 manata yani %57,4 çıkmıştır.

Yaşanan bu on yıllık süreç içinde sanayi sektörünün GSYİH'daki payının artışını tablodan açıkça görünür. Bu da Azerbaycan ekonomisinin belkemiğini oluşturan sanayi sektörünün ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra artış gösteren sektörler içerisinde inşaat sektörünü önemle vurgulamak gerekir.

Şöyle ki, 1995 yılında GSYİH'da 79.400.000 manat yani % 3,7 bir oranla yer alan inşaat sektörü 2008 yılında artış göstererek 2.888.400.000 manat yani %7,6 olarak gerçekleşmiştir.

Diğer sektörlerle dikkat ettiğimizde, tarım sektörünün GSYİH'daki payında 12 yıllık bir süreçte hızlı bir düşüş yaşadığını 3 tablodan açıkça görünmektedir. Şöyle ki, 1995 yılında GSYİH'da %25,3 bir paya sahip olan tarım sektörü 2008 yılında sadece %5,7'lik bir payla GSYİH 'daki yerini almaktadır.

Taşımacılık sektörü de hızlı düşüş yaşayan sektörler içindedir. Şöyle ki, bu sektörün 2008 yılında GSYİH'daki payı %7 olarak gerçekleşmiştir. Diğer sektörlerin GSYİH'daki payı ise %22,3'dür. Tablo'dan görüldüğü gibi sanayi ve inşaat sektörünün dışında bütün sektörlerde küçülme olmuştur.

Diğer sektörlerin GSYİH' daki payının artırılmasına yönelik çalışmalar hızla yürütülmektedir. Bunun için Azerbaycan Cumhuriyeti birçok Uluslararası Mali kuruluşlar ve Bölgesel İşbirliği Teşkilatları ile sıkı işbirliği içindedir.

3.1.1. Azerbaycan Ekonomisinin Sektörel Yapısı

3.1.1.1. Sanayi Sektörü

Azerbaycan'daki sanayi sektörü sınıflandırılması aşağıdaki gibidir.

—Ağır Sanayi (Yakıt-enerji, metalurji, makina imalat, kimya, orman ürünleri, yapı malzemeleri)

—Hafif Sanayi (Dokumacılık, dikiş, deri-kürk, kundura vb)

—Gıda Sanayi²

Azerbaycan'ın son derece zengin petrol kaynaklarına sahip olması neticesinde sanayinin temelini kimya, petrol-kimya, makine imalat sektörü oluşturmuştur. SSCB döneminde bu sektör, SSCB ihtiyaçlarının %70'ini karşılamaktaydı.³

---

² (Çevrimiçi) Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, "<http://www.azstat.org>", 20 Nisan 2008.

³ İnan Koçak, **Azerbaycan Ülke Raporu**, KOSGEB Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi, Başkanlığı, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 26.

Tablo 4: Seçilmiş Sanayi ürünleri üretimi (Cari Fiyatlarla Milyon Manat)

	2000	Yüzde (%)	2001	Yüzde (%)	2002	Yüzde (%)	2003	Yüzde (%)
Toplam sanayi	3639.50	100	3769.00	100	4019.50	100	4982.10	100
Madencilik sanayi	1625.80	44.67	1844.70	48.94	2002.40	49.82	2346.60	47.10
İçki ve tütün dahil gıda sanayi	698.90	19.20	776.50	20.60	801.40	19.94	1022.60	20.53
Dokuma ve dikiş sanayii	32.70	0.90	29.00	0.77	28.00	0.70	33.00	0.66
Deri sanayii	2.70	0.07	3.00	0.08	5.70	0.14	3.20	0.06
Odun ve ağaç imal sanayii	1.90	0.05	2.00	0.05	2.80	0.07	1.90	0.04
Kağıt karton üretimi sanayii	6.00	0.16	9.10	0.24	13.30	0.33	19.80	0.40
Petrol ürünleri sanayii	560.90	15.41	467.50	12.40	471.40	11.73	634.30	12.73
Kimya sanayi	102.20	2.81	108.30	2.87	114.40	2.85	137.60	2.76
Plastik üretimi sanayi	3.10	0.09	5.50	0.15	8.40	0.21	12.00	0.24
Mineral ürünleri sanayi	23.10	0.63	33.20	0.88	47.10	1.17	67.70	1.36
Metalurji sanayi	11.60	0.32	24.70	0.66	45.90	1.14	150.40	3.02
Otomotiv sanayii	34.00	0.93	31.70	0.84	42.70	1.06	40.00	0.80
Elektronik sanayii	10.80	0.30	9.70	0.26	7.60	0.19	10.00	0.20
Taşımacılık sanayi	57.70	1.59	37.90	1.01	68.70	1.71	78.80	1.58
İmalat sanayinin diğer alanları	6.90	0.19	5.50	0.15	6.60	0.16	8.70	0.17
Elektrik enerjisi, ve gaz sanayi	461.20	12.67	380.70	10.10	353.10	8.78	415.50	8.34

	2004	Yüzde (%)	2005	Yüzde (%)	2006	Yüzde (%)	2007	Yüzde (%)	2008	Yüzde (%)
Toplam sanayi	5961.40	100	9290.50	100	14454.70	100	20277.40	100	28107.6	100
Madencilik sanayi	2958.30	49.62	5672.60	61.06	10132.10	70.10	14630.90	72.15	21495.9	64.3
İçki ve tütün dahil gıda sanayi	1057.40	17.74	1197.60	12.89	1301.80	9.01	1457.10	7.19	1596.8	1.8
Dokuma ve dikiş sanayii	29.60	0.50	51.10	0.55	65.00	0.45	62.00	0.31	73.1	0.3
Deri sanayii	4.70	0.08	4.50	0.05	7.30	0.05	15.20	0.07	13.70	0.
Odun ve ağaç imal sanayii	4.60	0.08	9.60	0.10	12.20	0.08	12.60	0.06	8.70	0.06
Kağıt karton üretimi sanayii	21.00	0.35	26.20	0.28	27.00	0.19	36.20	0.18	51.2	0.2
Petrol ürünleri sanayii	709.70	11.90	836.80	9.01	1226.10	8.48	1633.30	8.05	1914.2	8.5
Kimya sanayi	180.20	3.02	199.00	2.14	231.10	1.60	206.60	1.02	204.3	2.1
Plastik üretimi sanayi	19.80	0.33	23.50	0.25	23.30	0.16	30.80	0.15	60.8	0.04
Mineral ürünleri sanayi	106.20	1.78	135.40	1.46	165.10	1.14	244.00	1.20	448.1	2
Metalurji sanayi	245.80	4.12	328.20	3.53	394.20	2.73	397.80	1.96	510.1	2.4
Otomotiv sanayii	46.00	0.77	36.60	0.39	60.10	0.42	98.40	0.49	117.7	0.6
Elektronik sanayii	13.60	0.23	25.90	0.28	33.90	0.23	48.30	0.24	56	0.2
Taşımacılık sanayi	83.70	1.40	165.20	1.78	169.80	1.17	165.80	0.82	205	9.3
İmalat sanayinin diğer	21.00	0.35	34.60	0.37	32.30	0.22	32.00	0.16	36.3	0.5
Elektrik enerjisi, ve gaz	459.80	7.71	543.70	5.85	593.40	4.11	1206.10	5.95	1315.7	7.7

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, (Çevrimiçi) “<http://www.azstat.org>”, 16 Ağustos 2009.

Bağımsızlıktan sonra, petrole bağlı endüstrilerden metal işleme, bilgisayar, kimya sektörlerine kayma başlamıştır. Azerbaycan, dünyada enerji bakımından en zengin ülkeler arasında yer almasına rağmen enerji sıkıntısı çekmekte, üretimde yeterince artış sağlanamadığından bu ihtiyacı karşılamakta zorlanmaktadır.

Tablo 4'den görüldüğü gibi 2008 yılında toplam sanayi içinde maden sanayi, 21.495.900.000 manat, imalat sanayi 5.296.000.000 manat, petrol ürünleri sanayi 1.914.200.000 manat yani %8.05'lik bir oranla yer almaktadır. Bu da Azerbaycan sanayi sektöründe ağır sanayinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

İçki-tütün ve gıda sanayi, Azerbaycan sanayi üretiminin %1.8'ini oluşturmaktadır. Sanayinin girdileri yurt içi üretimden karşılanmakta; yalnız tahıl ve şeker gibi maddeler ithal edilmektedir. Dokuma, giyim ve deri sanayi toplam sanayi üretiminde %0,01 lük bir paya sahip olup bu sanayi kolu, büyük, orta ve küçük işletmelerden oluşmaktadır⁴.

Kimya ve petro-kimya sanayinin toplam sanayi içindeki payı %8.05 olup en büyük merkezleri Bakü ve Sumgayıt'tadır. Kimya sanayi, petro-kimya sanayi, gübre sanayi, tarımsal savaş araçları, sentetik reçine, lif ve plastik madde, boya, vernik, ilaç, sabun, lastik sanayi, gibi alt gruplara ayrılmıştır⁵.

3.1.1.2. Tarım Sektörü

Bağımsızlıktan önce Sovyetler Birliği ekonomisinin genel ihtiyaçlarına uygun olarak biçimlendirilen Azerbaycan ekonomisi, bağımsızlıktan sonra kendi kendine yeterlilik prensibini esas alarak tarımsal üretimi yeniden yapılandırmayı amaçlamıştır. Bu da pamuk, üzüm için ayrılan alanların tahıl, meyve, sebze, patates, üretimi gibi ülkenin ihtiyaç duyduğu tarımsal ürün ekimine ayrılmasına yol açmıştır.⁶

Azerbaycan, iklim ve toprak yapısı bakımından tarıma son derece elverişli bir ülkedir. Bir sezonda 2 hatta 3 ürün almak mümkündür. Damızlık, tohumluk,

---

⁴ Bkz. Tablo 4.

⁵ (Çevrimiçi) <http://www.turkcu.org/azerbaycan.htm> , 23 Ağustos 2009

⁶Flora Şemilova, "Bağımsızlık Öncesi ve Sonrasında Azerbaycan Tarım Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2001, s. 65.

fidan, fide, gübre, ilaç gibi girdilerin kullanılmaması, makine-donanım yetersizliği, kredi gibi temel sorunlar ile pazara ulaşmada yaşanan sıkıntıların aşılması halinde tarım kesiminde patlama yapabilecek durumdadır⁷.

Azerbaycan arazisinin %12'si ormanlarla kaplıdır. Yönetim, ormanlardan sanayi ve başka amaçlarla kesimini yasaklamıştır. Koruma, bakım ve ağaçlandırma çalışmalarıyla ormanların geliştirilmesine çalışılmaktadır. Ülkedeki ormanların, çoğunu yapraklarını döken ağaçlarla, çam ağaçları oluşturmaktadır. Azerbaycan florası ve bitki örtüsü de çok zengindir. Bilinen bitki sayısı 1400'den fazladır⁸.

Azerbaycan'da tarım faaliyetlerinin çoğu, Kura ve Aras nehirleri civarında yapılmaktadır. Ülke halkının beslenmesi için gerekli olan gıda maddelerinin üretimi yönünde çok elverişli doğal şartlara sahiptir. Mevcut toprakları ve iklim özellikleri, bugünün ve gelecekteki nüfusun gıda ihtiyacını sağlayabilecek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir⁹.

Tablo 5. Başlıca Tarım Ürünleri Üretimi (1000 Ton)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tahıl	1433.3	2.016,6	2084	1961.9	2052.1	2020.5	1984.9	1951.1	2362
Patates	468.4	605,8	692.7	768.1	929.2	1081.4	997.5	1036	1075.3
Sebzeler	768.7	916,4	967	1038.2	1068.1	1119.1	1180.4	1219.3	1214.4
Pamuk	84.3	83,6	76.6	96.4	131.2	191.6	125.9	95.9	50.8
Tütün	16.6	12,7	3	4.4	6.2	6.7	4.8	2.8	2.0
Yeşil Çay Yaprağı	1	1,4	1.4	0.9	1	0.7	0.45	0.34	0.21
Üzüm	72.5	68,1	60.2	61.9	53.6	74.8	89.7	95.3	104.4
Yumurta milyon adet	491.7	524,0	449	432.6	550.4	571.9	556.8	572.5	578
Kirli yun	10.4	11,2	11.5	11.8	11.9	12.7	13.1	13.8	14.4
Süt	1025.6	1.073,4	1114.4	1161.5	1206.4	1243.8	1291	1331.1	1369.6
Et	107.4	110.2	115.5	122.7	127.1	130.8	141.2	147.3	149.1
Şeker Pancarı	45.4	41,3	115.3	128.7	56.7	34.8	163.4	137.0	159.9

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, (Çevrimiçi) "<http://www.azstat.org>", 23 Ağustos 2009.

⁷Koçak, a.g.e., s.23.

⁸(Çevrimiçi) "<http://www.ansiklopedim.com/detay/?id=115>", 28 Mayıs 2008.

⁹(Çevrimiçi)Rehman Seferov, " Azerbaycan Nüfuzunun Yerleşim Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme" , <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s21/seferov.pdf> , 28 Mayıs 2008.

Hayvancılık ülke ihtiyacını karşılayacak şekilde gelişmiştir. Son yıllarda özellikle hayvancılık sektöründe 1995 yılına kadar yaşanan düşüş devletin ciddi bir hayvancılık politikası uygulaması ile yükselişe geçmiştir. Ülkede, 1995 yılında 1.681.700 baş olan büyükbaş hayvan oranı 1999 yılında 1.945.200 başa ve 1995'te 4.644.400 baş olan koyun sayısı 1999 yılında 5.726.100 başa, 1995'te 13.333.400 adet kümes hayvanı mevcutken 1999 yılında 14.225.500 adede yükselmiştir. Büyük ve küçükbaş hayvanların çoğunluğu kültür ve melez ırklardan oluşmaktadır¹⁰.

1995 yılında et üretimi 41,2 bin ton, süt üretimi 826,5 bin ton ve yumurta üretimi ise 455,8 milyon adet olmuştur. Halkın yıllık ortalama ihtiyacı ise ette 450 bin ton, sütte 2.322 bin ton ve yumurtada 1.544 milyon adettir.1999 yılı verilerine göre ise 52,3 bin ton et, 991 bin ton süt, 524,8 milyon adet yumurta üretimi gerçekleşmiştir. Üretim ile ihtiyaç arasındaki fark ülkenin mali kaynaklarının elverişliliği nispetinde ithal edilmek suretiyle veya insani yardımlarla karşılanmaktadır¹¹.

800 kilometre uzunluğundaki Hazar Denizi kıyısıyla zengin akarsularında balıkçılık ve su ürünlerinin özel bir yeri vardır. Aras-Kura nehirlerinde ve bilhassa Kura Nehrinin Hazar Denizi deltasında balıkçılık ve su ürünleri sanayi çok gelişmiştir. Hazar Denizi'nde avlanan mersin balığının yumurtası dünyaca ünlüdür. Azerbaycan, dünya havyar üretiminin % 80'ini karşılamakta ve yeni pazarlar aramaktadır. Salyan şehrinde, mersin, yayın ve sazan balıkları konserve sanayii gelişmiştir.¹²

Tablo 6: Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı (1000 Baş)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Büyükbaş Hayvan	18.1	16.3	16.8	17.8	20.6	22.5	23.8	25.8	25.6
Koyun, Keçi	261.9	235.2	246.1	239.9	253	275.8	273.3	278.4	283.1
Domuz	2.8	2.2	4.5	5.5	7.9	7.2	6.5	5.9	4.5

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, (Çevrimiçi) "<http://www.azstat.org>", 23 Ağustos 2009.

¹⁰ (Çevrimiçi) "<http://www.ansiklopedim.com/detay/?id=115>", 27 Eylül 2008.

¹¹ (Çevrimiçi) "<http://www.ansiklopedim.com/detay/?id=115>", 30 Eylül 2008.

¹² T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, **Azerbaycan Ülke Raporu**, Ankara, 2002, s. 11.

3.1.1.3. Turizm Sektörü

Azerbaycan'da turizm sektöründeki faaliyetler, yıllar itibariyle gerilemeler göstermiştir. Bunda ülkenin içinde bulunduğu savaş durumu rol oynamaktadır. Ancak son yıllarda turizm sektöründe az da olsa bir hareketlilik yaşanmaktadır. Ülkede turizm faaliyetleri daha çok dinlenmeye yönelik olup Hazar Denizi kıyıları ile kaplıcaların bulunduğu yerleri içine almaktadır. Ayrıca Azerbaycan'ın yüksek coğrafyasında bulunan bazı dağlık alanlar dağ ve av turizmi yönünden yüksek potansiyele sahip olup, yeni yatırımların yapılmasını beklemektedir.¹³

Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi verilerine göre 1995 yılında ülkeyi 93 bin yabancı ülke vatandaşı ziyaret etmişken bu sayı 2008'te 1.898 milyona yükselmiştir¹⁴. Azerbaycan devleti tarafından "2002–2005 yıllarında Azerbaycan'da Turizmin Kalkınması İle İlgili Devlet Programı" hazırlanmıştır. Devlet Programında ülkeye yabancı turistleri çekmek için yeni turistik tesislerin kurulması öngörülmektedir.¹⁵

3.1.1.4. Nüfus ve İşgücü

2008 yılı itibariyle ülke nüfusu 8.779.800'dür. Nüfusun %51,5'i şehirlerde, %48,5'i ise köylerde yaşamaktadır. Nüfusun %26,4'ünü 0–15 yaş grubu, %64,2'sini 16–62 yaş grubu, %9,4'ünü ise 62 yaşından yukarısı oluşturmaktadır. İyi eğitilmiş, vasıflı işgücüne sahip Azerbaycan nüfusunun %40'a yakın kısmı başkent Bakü'de yaşamaktadır¹⁶.

---

¹³Rahman Seferov ve Tapdıg Hesenov, "Azerbaycan'ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi", "Türkiyat Araştırmaları Dergisi", Sayı 20, (2006), İstanbul, s. 262.

¹⁴(Çevrimiçi) "<http://az.apa.az/print.php?id=146907>", 28 Ağustos 2009

¹⁵Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, **Azerbaycan'ın İstatistik Göstercileri**, Seda Yayın Evi, 2009, s. 277.

¹⁶(Çevrimiçi) "<http://wap.xana.az/content/ehali.php>", 29 Ağustos 2009.

Tablo 7: Azerbaycan'da İstihdam Düzeyi (1000 kişi)

Yıllar	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Aktif işgücü Toplam	3641.3	3748.2	3763.4	3777.5	3801.4	3865.0	3906.5	4264.2	4295.2	4318.2
Erkek	1991.3	1956.7	1966.8	1971.1	1985	2022.4	2044.6	2211.1	2239.8	2254.5
Kadın	1650.0	1791.5	1796.6	1806.4	1816.4	1842.6	1861.9	2053.1	2055.4	2063.7
Çalışan Nüfus Toplam	3613.0	3704.5	3715.0	3726.5	3747.0	3809.1	3850.2	3973.0	4014.1	4056.0
Erkek	1979.9	1937.5	1945	1948	1959.7	1995.8	2017.4	2054.1	2079.8	2118.7
Kadın	1633.1	1767	1770	1778.5	1787.3	1813.3	1832.8	1918.9	1934.3	1937.3
İşsiz sayısı	-	-	-	-	-	-	-	291.2	281.1	262.2
Erkek	-	-	-	-	-	-	-	157	149.8	131.9
Kadın	-	-	-	-	-	-	-	134.2	131.3	130.3

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, **Azerbaycan'ın İstatistik Göstergileri**, Seda Yayın Evi, Bakü, 2009, s. 87.

Tablo 7'de görüldüğü gibi 2008 itibariyle resmi istatistiklere göre işgücüne sahip 262.2 bin kişi işsizdir. Bunun 131.9 bini erkekler, 130.3 bini ise kadınlardan oluşturmaktadır. Ancak fiili işsizlik bu orandan çok daha yüksektir.

İşgücü gelişmeleri açısından ekonomik reform sürecini değerlendirdiğimizde, 1996 yılından bugüne aktif işgücünün toplam nüfusa oranında bir artış gözlenmektedir. Toplam olarak 2006 yılında 173.886 yeni iş yerinin açılması belirtilen işsizlik oranının azalacağına bir göstergesidir. Azerbaycan Cumhuriyetinde ortalama ömür oranı devlet istatistik komitesinin verilerine göre 67,1 yaştır. Bu kırsal kesimlerde yaşayan nüfusla büyük şehirlerde yaşayan nüfus arasında 70 yaşa kadar değişebilmektedir¹⁷.

¹⁷ Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, **a.g.e.**, s. 12-14.

3.1.1.5. Eğitim ve Sosyal Güvenlik

Azerbaycan Cumhuriyeti eğitim hizmetlerini 1993 yılında yürürlüğe konulmuş kanunla yürütmektedir. 1995 yılında kabul edilen Anayasanın 42/b maddesine göre, Azerbaycan'da zorunlu eğitim on bir yıldır. Azerbaycan'da 1992'den itibaren merkezi test sınavı ile yükseköğretime öğrenci yerleştirilmektedir. Yükseköğretim 4 yıldır. Azerbaycan'da aynı zamanda Peşe Mektepleri (Meslek Yüksek Okulları) olarak adlandırılan 2 yıl öğretim veren okullar mevcuttur.¹⁸

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi (HDI)* istatistiklerine göre 2005 yılında Azerbaycan Cumhuriyetinde okuryazarlık oranı %98,8'dir.¹⁹

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Sosyal Sigorta; Zorunlu Devlet Sigortası ve Gönüllü (isteğe bağlı) sigorta şekillerinden oluşmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren veya yabancı ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti'ne mahsus tüm idare, müessese ve teşkilatlarda bireysel çalışma sözleşmesi ile çalışan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vatandaşları ve vatandaşlığı olmayan şahıslar, devletlerarası anlaşmalara uygun olarak yabancılar, zorunlu devlet sosyal sigortasına tabidirler. Çalışanların sigorta priminin %27'si işveren, % 2'si çalışan tarafından ödenmektedir.²⁰

3.1.2. Azerbaycan'da Uygulanan Ekonomi Politikaları

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından, Azerbaycan'da petrolün yanı sıra, petrol dışı sektörlerin de batı sermayesine açılması girişimleri oldu. Azerbaycan ekonomisine yabancı sermayenin akımı 1994 yılından itibaren başlamıştır. 1994–97 yıllarında yabancı sermayenin ülkeye akımını sağlamak amacıyla yapılan kanuni ve idari düzenlemeler sonucunda yabancı sermayenin reel olarak akımının sağlanmaya başlandığı görülmektedir. 1994 yılından başlayarak Azerbaycan'a yabancı sermayenin akımı yıldan yıla artarak 1998'de maksimum miktara çıkmıştır. Ancak

*HDI (Human Development Index) İnsani Gelişme Endeksi

¹⁸Esin Şen, Cengiz Karabayır ve Alpaslan Emek, **Azerbaycan Yerinde Pazar Araştırması**, T.C.

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Ankara, 2005, s. 8.

¹⁹ (Çevrimiçi) Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Entitüsü, "<http://hdr.undp.org/en/statistics>", 04.Mayıs 2008.

²⁰ (Çevrimiçi) Azerbaycan Devlet Sosyal Müdafie Fonu, "www.ssp.gov.az", 02 Eylül 2007.

1998 Rusya krizinin Azerbaycan'da etkisini göstermesiyle, ülkeye gelen yabancı sermaye ve kurulan yabancı şirketlerin sayısı hızla azalmaya başlamıştır. 2000 yılının son aylarından itibaren yabancı sermaye girişinin yeniden arttığı görülmektedir. Kanunlarda yapılan bazı değişiklikler, gümrük ve vergi oranlarının kısmen azaltılması ve bu süreci devam ettirilmesi, yabancı sermayenin korunması ve bu yolda devlet tarafından atılan adımlar yabancı sermaye artışına hareketlilik kazandırmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar Azerbaycan'ın ekonomik canlanmasında anahtar rolü oynamıştır. Ekonomik iyileşme daha çok petrol sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırımın sonucu olarak son derece yüksek düzeyde sermaye yatırımı ile desteklenmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların önemli kısmı petrol üretimi ve çıkarımı alanlarına olmuştur

Özellikle enerji sektörü ve petrol-kimya alanında yatırımlar artarak sürmektedir. Ancak diğer sahalarda özellikle de gıda ve tekstil sektöründe yatırım ortamı istenilen düzeye çıkarılamamıştır. Bu husus bazı açılardan yatırımcılar için bir dezavantaj olarak görülse de özellikle de piyasa payı ve piyasaya ilk girme gibi sebepler dahilinde bu durum bir çok açıdan avantaj olarak da algılanabilir. Yabancı yatırımcılar ülkeye davet edilmekte ve onlara her türlü kolaylıkların yapılacağı vaad edilmektedir. Genelde Azerbaycan'da yabancı sermaye olumlu karşılanmaktadır²¹

Hazar enerji kaynaklarının üretimi için toplam 40 milyar \$'dan fazla bir yatırım 2010 yılına kadar yapılacağı hesaplanmaktadır. Bakü'de faaliyet gösteren İngiltere'nin "MAİ Consulting" firmasının araştırmalarına göre, 2030 yılına kadar ise yatırımların toplamı 135 milyar \$'a ulaşacaktır²².

Azerbaycan'da tüketici enflasyonu, 1995 yılına kadar üç haneli rakamlar halinde bir seyir izlerken, 1997 yılında hükümetin uygulamaya koyduğu istikrar programının desteği ile 1997 yılından itibaren tek haneli rakamlara ve hatta negatif değerlere gerilemiştir. 2005 yılında enflasyon % 6,8'den % 10,4'e yükselmiştir. Bu yükselişin nedenleri arasında ülkeye giren petro-dolar gelirlerindeki yükselme, Azerbaycan Milli Bankasının para akışını sterilize etme konusundaki yetersizliği

²¹Nizami Süleymanov, *Azerbaycan'ın İktisadi Tarihi*, Bakü, 2001, s. 232.

²²Ziyad Semedzade, *Azerbaycan XXI Asrın Astanasında*, Hukuk Neşriyatı, Bakü, 2008, s. 87.

nedeniyle para arzının artması ve asgari ücretlerdeki % 20 oranındaki artış sayılabilir. Artan enflasyon oranının ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği endişesini taşıyan Azerbaycan hükümeti, 2005 sonu itibariyle çekirdek enflasyonu tek haneli rakamlara indirmek amacıyla Uluslararası Para Fonundan (IMF) danışmanlık alma yoluna gitmiştir²³. Buna rağmen 2008 yılında Azerbaycan'da enflasyon oranı % 15 – 17 arasında seyretmiştir²⁴.

3.1.2.1. Petrol

Enerji sektörü, Azerbaycan ekonomisinin belkemiğini oluşturmaktadır. British Petroleum firmasının verilerine göre Azerbaycan'ın kanıtlanmış petrol rezervleri 7 milyar varildir ve bu tüm dünyadaki rezervlerin yüzde 0,7'sine denk gelmektedir. Azerbaycan Devlet Petrol şirketi SOCAR'in kanıtlanmamış rezervlerin de dâhil edildiği hesaplamalara göre ülkenin petrol rezervleri 17,5 milyar varil seviyesindedir. Doğalgaz rezervleri ise 1.37 trilyon metreküp ile tüm dünyadaki rezervlerin yüzde 0,8'ine karşılık gelmektedir.²⁵

Azerbaycan enerji kaynaklarının keşif ve üretimi amacıyla, 1994 yılından itibaren yaptığı anlaşmalarla, tarihi bir fırsatı hem siyasi bağımsızlık ve istikrar, hem de ekonomik dönüşüm, kalkınma ve bağımsızlık açısından yakalama imkânına sahip olmuştur. Azerbaycan'ın en önemli zenginliği, üretimi diğer kaynaklara göre birinci sırada yer alan petrol ve doğal gazdır. Azerbaycan'da petrol, Hazar Denizi'nde, Hazar Denizi'ne uzanan Abşeron yarımadasında, Kura nehri kıyılarında, Kabristan bölgesinde ve Gence yakınlarında bulunmaktadır. Ticari üretimine başlandığı 140 yılı aşkın süredir anahtar bir rol oynayan petrol, günümüzde de ülkenin temel döviz kaynağı ve ihraç kapasitesinin dayandığı önemli bir kaynak durumundadır²⁶.

Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (State Oil Company of The Azerbaijan Republic - SOCAR) tarafından yapılan açıklamaya göre Hazar'ın Azerbaycan'a ait kısmında yer alan yataklarda 80 milyar ton petrol olduğu tahmin edilmektedir. Bu verilere göre Azerbaycan petrol rezervleri dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %0,7'sini oluşturmaktadır. Öte yandan Azerbaycan'ın faaliyette olan yataklarında

---

²³ Koçak, a.g.e., s. 12.

²⁴(Çevrimiçi) http://www.nba.az/download/Pul_siyaseti/istiqamet/2008_1.pdf, 16. Ağustos 2009.

²⁵DEİK, Türk Azerbaycan İş Konseyi, *Azerbaycan Ülke Raporu*, İstanbul, 2006, s. 8.

²⁶ Himayet Rizvangızı, *Azerbaycan'ın Maden Sanayisi*, Yeni Nesil Neşriyatı, Bakü, 2005, s. 18.

200 milyar m³ doğal gaz rezervi vardır. Dünyanın önemli kondensat* yatağı olan “Şah Deniz” yatağının doğal gaz rezervinin bir trilyon m³ olduğu tespit edilmiştir²⁷.

Yapılan hesaplamalara göre risk faktörü de dikkate alınarak Azerbaycan’da toplam gaz rezervlerinin 10,7 trilyon m³ olduğu tahmin edilmektedir. Bu rezervleri ile Azerbaycan, gelecek 10–15 yıl içerisinde petrolün yanı sıra dünyanın doğal gaz ihraç eden ülkeleri arasında da yer alacaktır. Azerbaycan Enerji Bakanlığı’nın açıklamasına göre ise, Azerbaycan’ın yapılan anlaşmaları kapsayan bölgelerinde 4–6 milyar ton petrol rezervi ve 4–5 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır²⁸

Batısında Ermenistan, kuzeyinde Rusya, güneyinde İran’ın bulunduğu Azerbaycan, güvenli güzergâh olarak kuzeybatısındaki Gürcistan ve güneybatısındaki Türkiye alanını tercih etmiş ve Batı’nın dev petrol şirketlerine bu seçimi benimsetmeye çalışmıştır. Ayrıca petrol üretimi ve naklinin hukuki zeminini oluşturmak amacıyla çok sayıda anlaşma yapılmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti dünyanın 14 ülkesinden 30 büyük petrol şirketi ile 19 adet petrol anlaşması imzalamıştır. Bu çerçevede yapılacak toplam yatırım tutarı yaklaşık 60,9 milyar ABD doları, toplam rezerv ise 1,6 milyar ton petrol, 1,3 trilyon m³ doğal gazdır. Her yıl ortalama 50–60 milyon ton petrol, 14–15 milyar m³ doğal gaz üretilecektir. Birinci petrol anlaşması, Azerbaycan’ın Hazar Denizinde bulunan Azeri, Çırac ve Güneşli yataklarını kapsamakta olup, 20 Eylül 1994 tarihinde imzalanmıştır. "Asrın Kontratı" olarak adlandırılan proje 12 Aralık 1994 tarihinde Azerbaycan Milli Meclisi tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Projeyi yürütmek için 21.11.1994 tarihinde ortak bir Konsorsiyum (AIOC-Azerbaijan International Operating Company) kurulmuştur. Projenin anlaşma süresi 30 yıl, üretilebilir toplam petrol rezervi 4,2 milyar varil, gaz rezervi ise 70 milyar m³ ve projenin toplam yatırım maliyeti 11,5 milyar dolardır. Projenin hisse dağılımı aşağıdaki gibidir²⁹

---

²⁷A.e.

²⁸Osman Nuri Aras, “Azerbaycan’ın Ekonomik Yapısı ve Enerji Kaynaklarının Ekonomik Önemi”, **2023 Strateji Dergisi**, Sayı 39, (2004), İstanbul, s. 76-79.

* Yoğunlaştırıcı, sıkıştırıcı. Buhar ya da Gaz Şeklindeki Maddeyi Sıkıştırıcı Aygıt.

²⁹(Çevrimiçi)Fuat Hüseyinov, **Azerbaycan’ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları ve Dış Ekonomik İlişkiler Sistemi**, Bakü,2007, s. 175.

www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/azerbaycan.doc, 01 Şubat 2008

Tablo 8: Asrın Kontratı Projesi Hisse Dağılımı (%)

ŞİRKET	ÜLKE	Hisse (%)
BP AMOCO RLC	İNGİLTERE	34.1360
UNOCAL	ABD	10.0489
LUKOIL	RUSYA	10.0000
SOCAR	AZERBAYCAN	10.0000
STAT OIL	NORVEÇ	8.5633
EXXON	ABD	8.0006
TPAO	TÜRKİYE	6.7500
PENNZOİL	ABD	4.8175
İTOCHU	JAPONYA	3.9205
SELTA NİMİR KHAZAR LTD	SUUDİ ARABİSTAN	1.6800

Kaynak: Azerbaycan Ülke Raporu, TİKA Yayını No:32, Ankara, 1996, s.18.aktaran Fuat Hüseyinov, Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları ve Dış Ekonomik ilişkiler Sistemi, Baki, 2007, s. 3.

3.1.2.2. Dış Ticaret

Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra yönünü batıya çevirmiş bir ülkedir. Azerbaycan, 1992 yılında BM'e katılmış ve AGİT, AK, İKT, IBRD, EBRD üyesidir. Azerbaycan aynı zamanda IMF, Dünya Bankası, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programının da üyesidir.³⁰

Azerbaycan Cumhuriyeti dışı açık ekonomik büyüme modelini benimsemiş ve bu bağlamda dış ticaretin serbestleştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla pazar ekonomisinin taleplerine cevap vermesine yönelik olarak dış ticaret mevzuatında düzenlemeler yapmaktadır. Ancak, henüz dış ticaretin liberalize edildiğini söylemek mümkün değildir. Dış ticaret mevzuatında sürekli yeni düzenlemeler yapılmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde dış ticaret işlemleri 24.06.1997 tarihinde onaylanan Cumhurbaşkanı Fermanı, Katma değer Vergisi'nden Muaf Olan Malların Listesi hakkında 124 nolu Karar ve Gümrük Vergilerinin Oranları hakkında 12 Nisan 2001 tarih ve 80 nolu Kararlar çerçevesinde yürütülmektedir.³¹

³⁰Şen, Karabayır ve Emek, a.g.e., s. 20.

³¹Koçak, a.g.e., s.114.

Tablo 9:Azerbaycan'ın dış ticareti (1000 dolar)

Yıllar	Toplam Dış Ticaretin Hacmi	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Dengesi
1995	1304856.5	667657.2	637199.3	-30457.9
1996	1591881.8	960636.3	631245.5	-329390.8
1997	1575652.9	794343.2	781309.7	-13033.5
1998	1682647.9	1076497.4	606150.5	-470346.9
1999	1965552.4	1035888.8	929663.6	-106225.2
2000	2917291.1	1172071.2	1745219.9	573148.7
2001	3745313.5	1431107.4	2314206.1	883098.7
2002	3832883.7	1665484.0	2167399.7	501915.7
2003	5216558.9	2626181.1	2590377.8	-35803.3
2004	7131365.1	3515930.0	3615435.1	99505.1
2005	8558373.2	4211222.0	4347151.2	135929.2
2006	11639811.1	5267646.1	6372165.0	1104518.9
2007	11766882.2	5708573.5	6058308.7	349735.2
2008	54919699.7	7163470.3	47756229.4	40592759.1

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, (Çevrimiçi) "<http://www.azstat.org>", 13 Mayıs 2008.

Tablo 9'dan da görüldüğü gibi, Azerbaycan'ın dış ticaret dengesi 1995–1999 yılında hep açık vermiştir. Bu yıllar içinde ister ithalatta isterse de ihracatta gözle görülür bir artış yaşanmamıştır. 1995 yılında toplam dış ticaret 1.304.856.500 dolar olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşen reformlar ve istikrar programlarının sonuçları yalnız 2000 yılı ve sonrası kendini göstermeye başlamış ve bu durumda dış ticarete yansımıştır. Çünkü bu yıldan itibaren Azerbaycan'ın dış ticaretinde gözle görülür artış yaşanmıştır. Bütün bu gelişmeler petrol ve doğal gaz kaynaklı olup, dünya petrol fiyatlarının da artmasıyla 2008 yılında toplam dış ticaret 54.919.699.700 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bunun 7.163.470.300 doları ithalatın, 47.756.229.400 doları ihracatın payına düşmektedir. 2008 yılı dış ticaret dengesi 40.592.759.100 dolar olarak gerçekleşmiştir

3.1.2.3. Yabancı Sermaye ve Yatırım

1991 yılında bağımsızlığın kazanılmasının ardından, Azerbaycan'da petrolün yanı sıra, petrol dışı sektörlerin de batı sermayesine açılması doğrultusunda girişimler olmuştur. Bunun için önce serbest piyasa ekonomisine geçiş için hukuki altyapı oluşturularak 15 Ocak 1992'de "Yabancı Yatırımların Korunması" hakkında kanun kabul edilmiş; ülke arazisinde yabancı yatırımların hukuki ve iktisadi esasları

belirlenmiş ve korunması için devlet garantisi verilmiştir. Kanuna göre, yabancı yatırımlar için geçerli hukuki rejim, yerli kurumlar ve Azerbaycan vatandaşları için olan rejime eşit olarak kabul edilmektedir. Devlet, yabancı yatırımları, mevzuatın değiştirilmesi, millileştirme ve istimlak, gelirlerin ve diğer meblağların döviz şeklinde transferinde ortaya çıkabilecek sorunlara karşı korumaktadır. Kanunlar yabancı yatırımcılara, tazminat ödemeleri hakkında ve kayıt, vergilendirme, sigorta, ödemelerinin dövizle gerçekleştirilmesi, muhasebe ve hesap verme, işçi kabulü, ürünlerin ihracat ve ithali, gümrük vergilendirmesi, menkullerin alımı, toprağın kullanımı, hükümetle imtiyaz anlaşmaları esasında madenlerin aranma ve işletilmesi vb konularda ortaya çıkabilecek birçok problemin çözümü ile ilgili bir takım maddeler yürürlüğe girmiştir³².

Bağımsızlık sonrası serbest piyasa ekonomisine geçiş kararı alan ve yabancı sermayeye kapılarını açan Azerbaycan'a karşı yabancı sermayenin ilgisi gecikmemiştir. Ancak genel olarak 1991-1993 döneminde yabancı sermayenin ülkeye akımını gerçekleştirme noktasında başarılı olunamadığı görülmektedir. 1995 yılında kabul edilen "Yatırım Faaliyetleri Hakkında" Kanun 19 Nisan 2005'te bazı değişikliklerle yeniden Azerbaycan Milli Meclisinde kabul edilmiştir. Bu kanun ülke ekonomisine yabancı sermayenin teşviki, uluslararası ekonomik ilişki ve işbirliğinin geliştirilmesi ve bütün yabancı yatırımların güvence altına alınmasını kapsamaktadır. Bu kanunla, esasen yabancı yatırımcılar tarafından kurulan işletmeler, Azerbaycan işletmesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla kanun yürürlüğe girince, Azerbaycan'ın bölgelerine yabancı sermaye akımına hukuki ortam oluşmuştur.

Azerbaycan'da yabancı sermayenin iştiraki ile kurulan müesseselerin ve yabancı müesseselerin kuruluş sermayesine aynı sermaye olarak konulmak üzere Azerbaycan'a getirilen mallar emlak, gümrük vergisi ve KDV'den muaf olarak ithal edilebilmektedir. Daha sonra yapılacak yatırımlarda, yatırım malı makine-teçhizatlar bazı istisnalar dışında %5 gümrük vergisine tabi tutulmaktadır³³.

Azerbaycan ekonomisine yabancı sermayenin akımı 1994 yılından itibaren başlamıştır. Yabancı sermaye yatırımları %100 yabancı sermaye, ortak yatırım yanı sıra yabancı şirketlere ait şube ve temsilcilikler aracılığıyla faaliyette

---

³² Azerbaycan Cumhuriyeti Yabancı Sermaye Kanunu,

³³ (Çevrimiçi) Azerbaycan Vergiler Bakanlığı, "<http://www.taxes.gov.az>", 01 Mayıs 2008.

bulunmaktadırlar. 1 Ocak 2007 yılı itibariyle ülkede faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli şirketlerin toplam sayısı (yerli ve yabancı) 16.504 idi³⁴.

1991-1994 yıllarında yabancı sermayeli firmaların yatırımları 87.5 milyon doları bulmuştur. 1994 yılından başlayarak Azerbaycan'a yabancı sermaye akımı artarak 1998'de 1472 milyon dolar ile maksimum seviyeye çıkmıştır³⁵. Ancak ekonomideki durgunluk, geciken özelleştirme ve beklenen ekonomik reformların gerçekleştirilemeyişi sonucu 1998 yılından sonra yabancı sermaye girişinde bir gerileme müşahade edilmiştir. 1995-2008 yılları arasında Azerbaycan ekonomisine yapılan toplam yatırımlar ve bu yatırımların ne kadarının yerli ve yabancı yatırımlar olduğunu Tablo 10'da inceleyebiliriz.

Tablo 10: Azerbaycan'da 1995–2008 arası Yapılan Yatırımlar (Milyon Dolar)

Yıllar	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Yapılan Yatırımlar	544.0	1982.8	1567.9	1469.5	1562.1	2596.6	4166.7	5614.6	6489.9	8300.4	12066.1	15192.1
Yerli Yatırımlar	168.9	462.8	477.9	514.4	470.1	561.7	893.4	1347.3	1902.2	3247.6	5391.8	8344.7
Yabancı Yatırımlar	375.1	1520.0	1090.0	955.1	1092.0	2034.9	3273.3	4267.3	4587.7	5052.8	6674.3	6847.4
Petrol sektörleri	139.8	894.0	527.0	574.0	820.5	1693.0	2810.2	3659	3466.0	3422.3	4003.3	3350.7

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi , (Çevrimiçi) "<http://www.statcom.az>", 28 Ağustos 2009.

Yabancı şirketler 1994-2006 yıllarında yaklaşık 24 milyar dolar hacminde bir sermayeyi Azerbaycan ekonomisine yatırmışlardır³⁶. Bu rakam Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında en yüksek orandır. Bu yatırımların %77.2'sini doğrudan yatırımlar, %22.8'ini mali krediler oluşturmaktadır. Doğrudan yatırımların %73'ü ise petrol sanayisine yönelmiştir.

³⁴ Osman Nuri Aras, *Azerbaycan Ekonomisi-Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz*, Kafkasya Araştırma Merkezi Yayınları, Bakü, 2006, s. 27.

³⁵ A.e., s. 304.

³⁶ (Çevrimiçi)Merkez Bankası, "<http://www.nba.statistikamakroiqtisadi.g.pdf>", 15 Şubat 2007.

Her yıl ülke ekonomisine yatırılan sermayenin hacmi ortalama 2.1 milyar dolar artmaktadır. Azerbaycan, eski SSCB ülkeleri içinde kişi başına düşen doğrudan yabancı yatırım miktarının en yüksek olduğu ülkedir³⁷. Kişi başına düşen doğrudan yabancı yatırım miktarı yıllık ortalama 610 dolar olmuştur.

Azerbaycan ekonomisinde yabancı sermayenin GSMH'da ağırlığı yüksek düzeydedir. 1996-2005 yılları arasında yabancı yatırımların hacminin GSMH'ya oranı %30'dan %35-40'a kadar yükselmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlar Azerbaycan'ın ekonomik canlanmasında anahtar rolü oynamıştır. Ekonomik iyileşme daha çok petrol sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırımın sonucu olarak son derece yüksek düzeyde sermaye yatırımı ile desteklenmiştir.

3.2 . Dünya Bankası ve Azerbaycan İlişkileri

3.2.1. Azerbaycan'ın Dünya Bankası'ndaki Konumu

Azerbaycan'da dış finans kaynaklarına, fonlarına ve teknoloji yardımına büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu göz önünde bulundurarak devlet bir sıra ülkelerin tecrübesine dayanarak bu tür problemlerin çözümünde çok önemli rol oynayan IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası mali kuruluşlara üye olmak için müracaat etmiştir.

Eski Sovyetler Birliği de 1944 yılında düzenlenen Bretton-Woods konferansının aktif üyelerinden olmuş ve IBRD ve IDA'nın kuruluş antlaşmasını imzalamışsa da sonradan Dünya Bankası'nın çalışmalarına katılmamıştır. Sovyetler Birliği, Dünya Bankası'na katılsaydı ABD ve Birleşik Krallık'tan sonra hisse senetlerinin sayısına göre 3. sırada olurdu. Dünya Bankası'nda (IBRD) eski Sovyetler ülkeleri için ayrılmış hisse senetlerinin ve oylarının sayısı aşağıdaki gibidir³⁸:

³⁷ Şahin Sadıgov, "Azerbaycan'ı Gelecekte Daha Büyük Başarılar Bekliyor", **Ekonomi ve Denetim**, No 6, (Haziran 2003), s. 10.

³⁸ Şanlı, U., (2002), Borç Kapanı: IMF, Ekonomik Savaşın Perde Arkası. (1. Baskı). İstanbul: Selis Kitaplar: 1, İnceleme – Araştırma: 1.

Tablo 11: Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin Dünya Bankası'ndaki Konumları

IBRD'deki konumları	Ülke Adı	Hisse Sayısı	Hisse Sayısı (%)	Oy Sayısı	Oy Sayısı (%)
1	Rusya Feder.	44795	2.85	45045	2.78
2	Ukrayna	10908	0.69	11158	0.69
3	Belarus	3323	0.21	3573	0.22
4	Kazakistan	2985	0.19	3235	0.20
5	Özbekistan	2493	0.16	2743	0.17
6	Azerbaycan	1646	0.10	1896	0.12
7	Gürcistan	1584	0.10	1834	0.11
8	Litvanya	1507	0.10	1757	0.11
9	Letonya	1384	0.09	1634	0.10
10	Moldova	1368	0.09	1618	0.10
11	Ermenistan	1139	0.07	1389	0.09
12	Kırgızistan	1107	0.07	1357	0.08
13	Tacikistan	1060	0.07	1310	0.08
14	Estonya	923	0.06	1173	0.07
15	Türkmenistan	536	0.03	776	0.05

Kaynak: (Çevrimiçi) "<http://go.worldbank.org/5E2L4WQA50>", CORPORATE SECRETARIAT,01 Kasım 2008

11. Tablodan görüldüğü gibi, Azerbaycan Dünya Bankası'ndaki konumuna göre eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında 6.sırada yer almaktadır.

Azerbaycan 1992 yılının Eylül'ünde ise IBRD'nin, MIGA'nın, IDA'nın, Ekim ayında ise IFC'nin üyesi oldu. Eylül 1995 de Bakû'de Dünya Bankası'nın Ofisi kuruldu. 1995 yılından itibaren Dünya Bankası tarafından toplam tutarı 310 milyon dolar olan 9 proje onaylanmıştır. Buna ek olarak 0,2 milyon dolar dolayında yabancı yardımların idare edilmesi ve kamusal işlevler için bağış esaslı para ayrılmıştır. Ayrıca, IFC, 7 proje için 23.76 milyonluk kredi tahsis etmiştir³⁹.

Bilindiği gibi Dünya Bankasının kredilerinden yalnız üye devletler yararlanırlar. Krediler uzun süreli olup, talep eden ülkenin ekonomik gelişim programlarının ihtiyacına göre verilmektedir. Azerbaycan Milli Bankasının raporlarına göre Azerbaycan'da günlük geliri 2,5 dolardan az olan insanlar fakir grubuna girer. Dünya Bankasının 1999 yılındaki raporuna göre ise Azerbaycan'da fakirlik sınırı 2,15 dolardır. 1997 yılında Dünya Bankası Gence-Gazah kara yolunun inşaatı için 40 milyon dolar kredi ayırtmıştır. Azerbaycan devlet işletmesine teknik yardım edilmesi için ihaleye 31 işletme katılmıştır. Dünya Bankasının 2 maddeden oluşan önerilerine uygun olarak, ihaleyi kazanan işletme Azeravtoyol devlet işletmesi ile birlikte devlet işletmesi grubunun kooperatif devlet kurulunun yaratılması veya özelleştirilmesini önemli gören yeni yapısını hazırlamak, yolların finansmanını sağlamak kararlaştırılmıştır. Bu projenin hazırlanması için Dünya Bankasından 1 milyar dolar para ayrılmıştır⁴⁰.

Dünya Bankası Bakû ve Sumgayıt şehirlerinin içecek su ihtiyaçlarını karşılamak Samur çayının suyundan kullanmak için ihale geçirmiştir. İhaleyi Azersutikinti ve Azerenerjitikinti MMC işletmeleri kazanmıştır. Bu projeler için Dünya Bankası 2 milyar dolar ayırmıştır. Dünya Bankası'nın desteklediği projelerden biri de Şahdağ Milli parkıdır, proje Küçük Kafkas'ta yer alan parkları birleştirecek milli parkın yaratılması

³⁹ H. İbrahimova, **Piyasa Ekonomisi Durumunda Dış Ticaret İlişkiler**, Elm Yayınevi, Bakû, 2002, s. 67.

⁴⁰ A.e., s. 68.

kapsamındadır. Dünya Bankası bu proje için 10–12 milyon dolar kredi ayırmayı planlamıştır⁴¹.

3.2.2. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'a Gelişi ve Ülke Ekonomisinin Genel Durumu

Azerbaycan Dünya Bankası'na ve Uluslararası Kalkınma Birliği'ne 1992 yılının Eylül ayında katılmıştır. Dünya Bankası'nın programı, çeşitli tanzim ve düzenleme, yatırım kredileriyle tavsiye nitelikli hizmetler sağlayarak Azerbaycan'ın yeni ekonomik sisteme geçişini desteklemeyi hedeflemektedir. Bankanın Azerbaycan'a yardım programının başlıca amacı petrol kaynaklarını yönetmek için devletin yapısal kapasitesinin güçlendirilmesine teknik yardım sağlamak ve kalkınmaları hızlandırmak için genel ilkeleri belirlemektir⁴².

Azerbaycan 1991 yılının Ağustos'unda bağımsızlığını ilan ettikten sonra ekonominin liberalleşmesi ve serbest pazar ekonomisi kurmak amacıyla bir takım önemli adımlar atmıştır. 1992 yılının sonlarında Azerbaycan devleti çeşitli politikalar ve programlarla devlet kontrolündeki kuruluşların değişime giderek özelleştirme işini başlatmıştır. Daha sonra 1993 yılının Ağustos'unda milli para birimi olan manat piyasaya sürülmüştür. 1994 yılının Mayıs'ında da Ermenistan'la ateşkes antlaşması yapıldıktan sonra ekonomik değişimlerin daha organizeli şekilde yapılması için uygun ortam olmuştur⁴³.

5 Aralık 1995 yılında Paris'te Dünya Bankası tarafından yapılan, dünyanın çeşitli bölgelerinden banka ve şirketlerin 50 civarında temsilcisinin katıldığı yatırım konusundaki konferansında Azerbaycan'ın bir çok problemle karşı karşıya olduğu, ancak petrol zengini, 7.2 milyon nüfuslu bu ülkenin ekonomik değişimlerde kararlı tutum sergilediği ve bir çok sektörde yatırım olanakları sağladığı ileri sürülmüştür. Ayrıca bu konferansta Dünya Bankası, Azerbaycan'ın orta dönem için ekonomik

---

⁴¹ A.e., s. 69.

⁴² World Bank Organisation, **World Bank Activities in Azerbaijan**, Washington, 1998, s. 2.

⁴³ Nadir Eyvazov, "İktisadi İslahatların Süratlendirilmesi İli", **Azerbaycan**, Sayı 8, (14 Ocak), 1997, s. 3.

beklentilerinin umut verici olduğunu; Azerbaycan devleti ve Dünya Bankası'nın işbirliği içinde çalışmaları sonucu tarımsal sanayi, turizm ve kimya sektörlerinde yatırım imkânlarının artma eğilimi gösterdiği bildirilmiştir. Ülkenin çok büyük tarım potansiyeli, geniş petrol kaynakları ve potansiyel olarak güçlü olan sektörü yatırımcılara cazip olanaklar sunmaktadır. Ancak Azerbaycan'ın potansiyeli daha çok onun acil fiyat istikrarı, hızlandırılmış kurumsal değişimler ve ödemeler bilançosunu denkleştirme çabalarını içeren ekonomik değişimlerde kararlı olduğundan kaynaklanmaktadır. Hükümet IMF'nin yardımı ile 1995 yılında tam anlamıyla makro ekonomik değişimler dizisine başlamıştır. Konferansta tartışılan başlıca konular ise şunlardır⁴⁴:

- Özelleştirme süreci altında istihdam esnekliği,
- Toplumsal servetlerin dağıtılmasındaki tutumlar,
- Vergi ve çifte vergilendirme sorunu,
- Yatırım kayıtlarının lojistiği.

Devlet her konuda olumlu yaklaşımlar, göstermiştir. Dünya Bankası Azerbaycan devletinin değişimleri programları, özellikle yatırım ortamının geliştirilmesi yönünde kabul edilen ölçüler konusundaki işlemlerini tamamlamıştır. Dünya Bankası'nın Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Kaynak Mobilizasyonu ve Özel Sektör Gelişimi Kurumunun başkanı Gasan El-Rifai, başkanlığını yaptığı konferansta, bazı işlerin iyi yürümemesine rağmen, Dünya Bankası'nın Azerbaycan devletinin yabancı yatırımcıları teşvik etme çabalarını desteklediğini; Azerbaycan'ın stratejik bölgede yer almasından dolayı “yakın” piyasaların varlığının da önemli olduğunun dikkate alınarak bu ülke ile uzun dönemli ilişkiler kurmanın kazançlı olacağını belirtmiştir⁴⁵.

Konferansa katılan Azerbaycan Cumhurbaşkanı H.Aliyev de, Azerbaycan'ın kişisel özgürlüklerin ve demokratik kurumların oluşturulmasında kararlı olduğunu; Azerbaycan'ın ekonomik politikasının, özel sektör ağırlıklı ve ülkenin en kısa zamanda

---

⁴⁴ A.e., s. 34.

⁴⁵ A.e., s. 35.

serbest pazar ekonomisine taşımak doğrultusunda olduğunu; ayrıca, devletin son 2 yıl içinde politik ve ekonomik değişimler sürecini başarıyla tamamladığını ve bu sayede yabancı yatırımın ülkeye gelmesini kolaylaştırdığını; yabancı yatırımcıların haklarını ve yükümlüklerini belirleyen yeni kanunların kabul edildiğini; belirtmiştir.⁴⁶

Azerbaycan'ın orta dönem için beklentileri ülkenin zengin petrol kaynakları ve potansiyel olarak güçlü olan özel sektöründen dolayı olumludur. 1994 yılında devlet, uluslararası petrol şirketleri ile ülkenin petrol yataklarının işletilmesi ve petrol üretimini artırılması konusunda kontrat imzalanmıştır. Petrol kaynaklarına ek olarak, Azerbaycan peşin parayla satılabilen pamuk servetine sahip zengin tarımsal topraklara ve çok büyük madensel (kimya sanayi, petrol-kimya sanayi, lif ve plastik madde, boya, ilaç ve lastik sanayi gibi) kaynaklara sahiptir. Ayrıca, ülkenin iyi yapılı sanayi sektörü, düşük ücretli uzman işgücü, yararlı ve ucuz hammadde rezervleri vardır. Yabancı yatırımcılar için sağlık sektöründe, kimya ve turizm sektörlerinde iyi imkânlar, olumlu koşullar yaratılmıştır⁴⁷.

Hükümet geniş özelleştirme programını uygulamaya başlamıştır. Özelleştirme sürecinde yabancı yatırımcıların da katılımını sağlayan kanunlar kabul edilmiştir. Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla aynı koşullarla özelleştirmeye katılabilirler. Azerbaycan'ın MIGA'ya üye olması yabancı yatırımcılar için daha geniş imkanlar sunmuştur. Azerbaycan'ın IFC'ya üye olması ise yabancı yatırımcıların bu kuruluşlardan kredi alma imkanı sağladığından onların sayılarını artırmıştır.

Diğer taraftan, 1995 yılının ilk aylarında birçok malların fiyatları serbest bırakılmıştır ve finans sektöründe bazı değişimler başlatılmıştır. 1995 yılının ortalarında devlet uluslararası alanda destek alan stabilizasyon ve yapısal değişiklikler çerçevesinde bir sıra önemli kararlar almıştır. Enflasyon hızının düşmesi, bütçe açığının azalması ve ülke para biriminin ABD doları karşısındaki kurunun sabit olması, stabilizasyon programının tüm hızıyla uygulanmakta olduğunun göstergesidir ve artık bunun bazı

---

⁴⁶ A.e., s. 36-37.

⁴⁷ Arif Şekeraliyev, **Azerbaycan'ın Petrol Stratejisi ve Onun Gerçekleşmesi Meselesi**, Kanun Yayınları, Bakü, 2001, s. 131.

olumlu sonuçları kendisini göstermektedir. Özelleştirme programının amacı ise devlet kuruluşlarının özel sektöre devredilmesidir. Açık artırımlar yoluyla küçük ölçekli kuruluşların özelleştirilmesi artık sona ermiştir. Orta ve büyük ölçekli kuruluşların özelleştirilmesi ise tüm hızıyla devam etmektedir⁴⁸.

Dış ticaretin liberalizasyonu süreci çerçevesinde ise Azerbaycan devleti bir sıra gümrük ve ithal kotalarının iptali için kararlar almıştır. İhracat hacminin azalması ve Türkmenistan'dan ithal olunan doğal gazın fiyatlarının artması 1993 ve 1994 yıllarında dış ticaret açığına neden olmuştur. 1995 yılının ilk yarısı için dış ticaret açığı beklenenden az olmuştur ki, bunun da nedeni Türkmenistan ve Türkiye'ye olan borçların ertelenmesidir⁴⁹.

1994 yılının Eylül ayında Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ve petrol şirketlerinin uluslararası konsorsiyumu arasında 7.5 milyar ABD doları tutarında ülke petrol kaynaklarının işletilmesi ve petrol üretiminin artırılması üzerinde antlaşma yapıldı. Antlaşma çerçevesinde ülkeye yapılacak yatırımların ekonominin hareketlenmesine ve ödemeler dengesinin açığının azaltılmasına sebep olacağı, beklenmektedir⁵⁰.

Stabilizasyon ve ekonomik yeniden yapılanma programının hükümetçe uygulamaya konulması iyi sonuçlar vermiştir. Hükümet tarafından uygulanmaya konan söz konusu bu program IMF ve Dünya Bankası tarafından destek görmüştür. Yapısal değişiklikler programını desteklemek amacıyla Dünya Bankası ile 65 milyon ABD doları tutarında kredi antlaşması imzalanmıştır. Kredi, kalkınma programının başlangıç sürecindeki işlerin finanse edilmesi, özelleştirme çerçevesinde, kuruluşların yeniden yapılanması ve onların daha verimli işletilmesi, özel sektörün geliştirilmesi, monopollerin etkisinin azaltılması ve rekabetin gelişmesi için iyi ortamların oluşturulması ve aynı zamanda bankacılık sektörünün yeniden yapılanması için kullanılacaktır.

---

⁴⁸ A.e., s. 143.

⁴⁹ A.e., s. 157.

⁵⁰ A.e., s. 159.

3.2.3. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'daki Faaliyetleri

Dünya Bankası tarafından finanse edilen ilk proje 1995 yılının Nisan ayında onaylanmış 20.8 milyon ABD doları tutarındaki 'Petrol Sektörüne Teknik Yardım' projesidir. Petrol kaynaklarının en etkin biçimde işletilmesi, ülkenin gelecek gelişmesinde büyük rol oynadığından Dünya Bankası, devlete petrol sektörünün geliştirilmesi için gerekli politik önlemlerin alınması ve yapısal (hukuksal) ortamın hazırlanmasında yardım etmektedir. Söz konusu projenin amacı direkt yabancı sermayenin mobilizasyonu, petrol kaynaklarının işletilmesi işine yabancıların aktif katılımını sağlamak, petrol sektörü kuruluşlarının verimliliğinin artmasıdır. Uygun koşullarla açılan bu kredi, yeni yatırım hazırlanması zamanı teknik yardımı finanse etmek için kullanılacaktır.

Dünya Bankası'nın 2. Operasyonu Kurumsal yapılanma işine teknik yardım projesi 18 milyon ABD dolardır ve 1995 yılının Temmuz ayında onaylanmıştır. Söz konusu projenin amacı ekonomik değişimler programının hazırlanması ve devletin makroekonomik politikasının uygulanmasından sorumlu olan devlet kurumlarının yeniden yapılanması işinde yardımcı olmaktadır⁵¹. Proje çerçevesinde konsultant (tavsiye nitelikli hizmet sağlayan personel) finanse edilmesi, Devlet Emlak Komitesi (DEK) işçilerine hizmet içi eğitimin verilmesi, devlet kuruluşlarının özelleştirilmesi işinde yardım etmek amacıyla DEK için gerekli malzemelerin alınması, Maliye Bakanlığı'na devlet makroekonomik politikasının uygulanması işinde yardımcı olmak ve Milli Bankaya ve diğer özel bankalara mali kesimin geliştirilmesi çerçevesinde yardım etmek gibi işler yapmayı planlanmaktadır⁵².

Enerji sektöründe Dünya Bankası doğal gaz sektörünün yeniden yapılanması projesini uygulamaktadır. Bu proje çerçevesinde bu sektörün temel kuruluşlarının verimliliğinin artırılması ve alt yapılarının geliştirilmesi işlerinde yardım sağlanacaktır.

---

⁵¹ Ş. Axundov, **Bazar İqtisadiyyatının Esasları**, Ebil Yayınevi, Bakü, 2001, s. 32.

⁵² A.e., s. 33.

Enerji sektöründe atılan önemli adımların büyük faydası vardır, çünkü doğal gaz ülkede kullanılan başlıca yakıt türüdür, ithal olunan doğal gazın fiyatı ise durmadan yükselmektedir. Bu sektörün oldukça eskimiş, kötü durumda olan alt yapısının yeniden yapılması için Banka tarafından hazırlanmış proje çerçevesinde doğal gaz depolarının, dağıtım makinelerinin modernleştirilmesi, 2 yeni yeraltı gaz deposunun kurulması, üretim ve ticaret kuruluşlarında gaz sayaçlarının yerleştirilmesi ve gaz hatlarının korunması daha cazip hale getirilmesi gibi önemli işler görülecektir⁵³.

Tarım sektörüne gelince; Dünya Bankası sektörün analizine başlamıştır. Bu kapsamda kolhoz* ve sovhozların* yeniden yapılanması sürecinde yardımcı olmayı planlamaktadır. Bu amaçla tarım kuruluşlarının özelleştirilmesi projesi hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur⁵⁵.

Dünya Bankası Azerbaycan nüfusunun yaşam düzeyinin iyileştirilmesi yönünde de faaliyetlerde bulunmaktadır. Bağımsızlığının ilk yıllarında nüfusun belli bir kısmının yaşam düzeyi oldukça düşüktü. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan ekonomik kriz, Ermenistan'la süren savaş ve geleneksel ticari ilişkilerin kesilmesi mevcut durumu oldukça içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Dünya Bankası Azerbaycan devletine ülke nüfusunun yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve bu kötü gidişin hemen önlenmesi için acele programların hazırlanıp

---

⁵³ Memmedov, a.g.e., s. 45.

* **Kolhoz**, köylüleri üretim araçları üzerindeki toplumsal mülkiyet ve kollektif emek temelinde gönüllü olarak birleştiren ve içinde insanın insan tarafından sömürsünün dışlandığı üretim kooperatifidir, **sovhoz** ise tamamen devletin mülkiyetindeydi ve kolhozlara göre daha az sayıdaydı. *Lenin'in kooperatif planı*, proletarya diktatörlüğü koşullarında, milyonlarca köylü için dağıtık ferdi üretimden büyük üretim birliklerine —Kolhozlara— geçişin en geçerli, en kavranılır ve en elverişli yolunun kooperatifler olduğundan yola çıktı. Köylülüğün geniş kitlelerinin üretim kooperatiflerinde birleştirilmesinin en önemli ekonomik koşulu; tarımı da modern teknik temelde yeniden örgütleyebilecek durumda olan sosyalist büyük sanayinin her yönlü gelişmesidir. Köylülük, kooperatifçiliğin önce basit biçimlerinin pazarlama, alışveriş ve kredi alanında geliştirilmesi yoluyla ve bu biçimlerin yavaş yavaş üretim kooperatiflerine, Kolhozlara intikal ettirilmesi yoluyla sosyalizmin inşasına çekilmelidir. Köylülerin kooperatifsel birleşmesi, gönüllülük ilkesine en sıkı biçimde sarılma yoluyla gerçekleşmelidir. (Çevrimiçi) http://www.kibristasosyalistgercek.net/P_Ekonomi_ii/xxiv.htm 28 Ağustos 2009).

⁵⁵ Ersan Bocutoğlu, Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Türkiye-Azerbaycan Ticari İlişkileri, Trabzon, 1995, s. 54.

uygulamaya konmasında yardım etmektedir. Savaş sonucu kendi yaşam yerlerinden göç etmiş göçmenlerin yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik kompleks stratejinin hazırlanması yönünde Banka hükümetle beraber çalışmaktadır ve bu amaçla 19 Haziran 1998 yılında “İlkin Yeniden Yapılanma Projesi” üzere 20 milyon dolarlık kredi açmıştır⁵⁶.

Dünya Bankası'nın Azerbaycan üzerine tavsiye grubunun 1995 yılının Mayıs ayında yaptığı ilk toplantısında Azerbaycan devleti tarafından uygulanan ekonomik kalkınmalar tartışılmış ve devletin fiyatların serbest bırakılması, ticaretin serbestleştirilmesi ve mali sektörün yeniden yapılanması programlarının uygulanmasından bazı olumlu sonuçlar elde ettiği, sonucuna varılmıştır. Tavsiye grubu genel kalkınma programı üzere ödemeler bilançosunun denkleştirilmesi, yatırımların teşvik edilmesi ve teknik yardımın finanse edilmesinde kullanılması planlanan 430 milyon ABD doları hacmindeki kredinin sağlanmasını desteklemiştir. 2009 yılının 24 Haziranına kadar Dünya Bankası ve IDA Azerbaycan'a 59 proje için 2.780 milyon Amerikan doları tutarında kredi ayırmıştır. Bu güne kadar bunun 632.520.000 ABD doları kullanmış, kalan 2.148.200.000 ABD doları ise halen yürürlükte olan projeler çerçevesinde kullanılacaktır⁵⁷.

Azerbaycan Cumhuriyeti Dünya Bankası grubuna dahil olan Uluslararası Finansman Kurumu (IFC) ile de işbirliği yapmaktadır. IFC' nin faaliyeti esasen özel sektörde toplanmıştır ve tahsis ettiği kredilerin genel değeri 136,3 milyon ABD dolarını oluşturmaktadır. Bundan başka IFC, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının döşenmesi amacıyla 300 milyon ABD doları hacminde kredi tahsis etmiştir. IFC aynı zamanda Mikromaliyeleştirme Bankasının %23,75'lik payla hissedardır⁵⁸.

---

⁵⁶(Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301948&pagePK=141>, 08 Şubat 2009

⁵⁷(Çevrimiçi) “<http://web.worldbank.org/external/default/main?pagePK=141143&piPK>”, 17 Ağustos 2009.

⁵⁸ (Çevrimiçi) “http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/econom/inter_regional/03”, 17 Nisan 2008.

3.2.4.Yıllar İtibarı ile Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın DB'dan Aldığı Krediler

Aşağıdaki tablolarda bağımsızlık sonrası Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın Dünya Bankası'ndan son 3 yılda aldığı krediler karşılaştırılmıştır. Bağımsızlık sonrasında coğrafi, demografik ve sosyoekonomik durumları birbirlerine yakın bu Kafkasya ülkelerinin Dünya Bankası'ndan aldığı kredilerin karşılaştırılması Azerbaycan'ın bu kredileri verimli kullanılıp kullanmadığını anlamak açısından yardımcı olacaktır⁵⁹.

Son 3 yılda Azerbaycan'a ayrılan kredi toplamı (1802,50 mln \$) Ermenistan'a ayrılan krediden (147,25 mln \$) 12.24 kat Gürcistan'a ayrılan krediden (246,7 mln \$) ise 7.3 kat fazladır. 2008 yılı itibariyle Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın GSYİH karşılaştırsak rakamlar sırasıyla şöyledir; Azerbaycan 53.26 milyar dolar⁶⁰, Ermenistan 12.07 milyar dolar⁶¹, Gürcistan 13.28 milyar dolar⁶². Azerbaycan'ın GSYİH'nın sınır komşularına nazaran bu kadara fazla olmasının nedeni, bağımsızlık sonrası petrol ve doğal gaz ihracatından olan gelirleridir.

Kamu harcamalarının klasik sınıflandırılması açısından bakıldığında 2006 yılında(Bkz. Tablo 15) Ermenistan'ın aldığı kredilerin % 80'ini (Fakirliği Azaltma Projesi % 35.56, 3. Sosyal Yardım Fonu %44.44) sosyal harcamalar oluştururken % 20'si ekonomik harcamalar için kullanılmıştır. 2007 yılındaki (Bkz. Tablo 16) harcamaların sadece % 26,6'sı sosyal harcamalardan (Fakirliğin Azaltılması Projesi 4. Etap) oluşurken geri kalanı ekonomik harcamalar için ayrılmıştır. 2008 yılındaysa

⁵⁹(Çevrimiçi) “ <http://www.nationalsecurity.ru/maps/caucasus1.htm>”, 18 Ağustos 2009.

⁶⁰ (Çevrimiçi) “<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>”, 20 Ağustos .2009.

⁶¹(Çevrimiçi) “<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>”, 21 Ağustos 2009.

⁶²(Çevrimiçi) “<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html>”, 22 Ağustos 2009.

Ermenistan'ın aldığı tek kredi (Bkz. Tablo 17) Atık Su Arıtma ve Su Hatlarının Yeniden Yapılandırılması İçin Ek Finansmandır. Görüldüğü gibi Ermenistan'ın 2008 yılında aldığı kredinin 100 %'ü ekonomik harcamalardır.

Gürcistan'ın 2006, 2007, 2008 yılında aldığı kredilerin (Bkz. Tablo 18,19,20) konusu daha çok iki proje üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki Fakirliği Azaltma Projesi, diğeri ülke ekonomisi için önemli olan, Doğu-Batı Oto Yolunun yenilenmesidir. 2006 yılında Gürcistan'ın aldığı kredilerin % 28.98-i (Fakirliğin Azaltma Projesi) sosyal harcamalardan oluşurken geri kalanı ekonomik harcamalar için kullanılmıştır. 2007 yılında ise Fakirliği Azaltma Projesine daha çok önem verilmiş (% 36.36); kredilerin geri kalanı Doğu – Batı Oto Yolunun Yenilenmesine harcanmıştır. 2008 yılında Dünya Bankası'ndan alınan kredilerin % 53'ü Fakirliği Azaltma Projesine yönelirken geri kalanı (2. Doğu – Batı Oto yolunun Yenilenmesi Projesi % 16.30, Bölgesel ve Belediye Alt Yapı Geliştirilmesi Projesi % 32,6) ekonomik yatırımlara harcanmıştır.

Azerbaycan 2006, 2007 ve 2008 yıllarında aldığı kredilerin (Bkz. Tablo 12,13,14) neredeyse tümünü sosyal ve altyapı projelerine harcamıştır. 2006 ve 2007 yılında hiç sosyal krediler alınmazken 2008 yılında alınan sosyal krediler toplam kredi içerisindeki oranı % 3.37'dir. Bunlar Göçmenlere* Ekonomik Yardım (%1.21) ve Sosyal Güvencelerin Artırılmasından (% 2.16) oluşmaktadır. Sadece 2008 yılındaki Demiryolu Ticareti ve Nakliye Kolaylaştırılması Projesi için alınan kredi (450 mln \$) Ermenistan ve Gürcistan'ın 2006, 2007, 2008 yılında Dünya Bankası'ndan aldığı toplam kredilerden (Ermenistan 147,25 mln \$, Gürcistan 246,70 mln \$) daha fazladır. Azerbaycan üç yıl içinde Dünya Bankası'ndan aldığı kredilerin büyük kısmını otoyol

---

* 1991-1995 Yıllarında Azerbaycan Ermenistan Savaşı Sonrası Karabağ'dan Azerbaycan'ın Diğer Bölgelerine Göçe Zorlanmış Azerbaycan Cumhuriyeti Vatandaşları.

inşaatı, su rezerv projeleri, demiryolu ticareti ve nakliyenin kolaylaştırılması ve çevreyle ilgili yatırımlar projesi için harcamıştır.

Gürcistan ve Ermenistan'ın Dünya Bankası'ndan aldığı krediler incelendiğinde alınan kredilerin bu iki ülkenin temel ekonomik sorunlarının çözümüne yöneldiği görülmektedir. Bu üç Kafkasya ülkesinin hane halkının ekonomik durumlarının aşağı yukarı aynı olduğu göz önünde bulundurulursa⁶³ Azerbaycan'ın Dünya Bankasından aldığı sosyal kredilerin bu kadar az olmasının nedeni anlaşılamamaktadır. Azerbaycan'ın aldığı krediler daha fazla ileriye dönük yatırımlara harcanmıştır. Bu ileriye dönük kredilerin ne kadar etkin kullanılıp kullanılmadığını anlamak için belirli bir süreye ihtiyaç vardır. Yalnız bu süre sonunda her üç ülkenin ekonomik göstergelerine bakarak sağlam bir kanıya varılabilir.

---

⁶³(Çevrimiçi) <http://www.nationalsecurity.ru/maps/caucasus1.htm>, 18 Ağustos 2009.

Tablo 12. Dünya Bankası'nın 2006 Yılında Azerbaycan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln \$)	%
1	Otoyol İnşaatı	200	65.40
2	Sulama Drenaj ve altyapı yatırımları	5	1.64
3	İkinci Tarımsal Projeler	29.2	9.55
4	Sağlık Sektörü Reform Projesi	50	16.35
5	Adliye Yeniden Yapılandırma Projesi	21.6	7.07
	Toplam	305.8	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301948&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301914>, 19 Mart 2009.

Tablo 13. Dünya Bankası'nın 2007 Yılında Azerbaycan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln \$)	%
1	Gayri Menkul Tescil Edilmesi	30	11.54
2	Su Rezerv Projeleri	230	88.46
	Toplam	260	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301948&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301914>, 19 Mart 2009.

Tablo 14. Dünya Bankası'nın 2008 Yılında Azerbaycan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln \$)	%
1	Göçmenlere Ekonomik Yardım	15	1.21
2	Demiryolu Ticareti ve Nakliye Kolaylaştırılması	450	36.39
3	Kırsal Kesimlere Yatırım	15	1.21
4	Özel ve Kamu Sektörünün Mali Sorumluluk Projesi	11	0.89
5	Eğitim Yatırımları Projesi	25	2.02
6	İkinci Otoyol İnşaatı Projesi	300	24.26
7	İkinci Su Rezerv ve Arıtma Yatırımı	230	18.60
8	Sosyal Yardımların Gelişimi	26.7	2.16
9	Birinci Ekolojik Yatırımlar Projesi	74.5	6.02
10	İkinci Ekolojik Yatırımlar Projesi	60	4.85
11	Üçüncü Ekolojik Yatırımlar Projesi	29.5	2.42
	Toplam	1.236.7	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301948&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301914>, 19 Mart 2009.

Tablo 15. Dünya Bankası'nın 2006 Yılında Ermenistan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln.\$)	%
1	Fakirliği azaltma projesi	20	35.56
2	Yenilenebilir enerji projesi	5	8.89
3	Sağlık yatırımları (kuş gribi ile ilgili)	6.25	11.11
4	Sosyal yatırım fonu 3.	25	44.44
	Toplam	56.25	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://www.worldbank.org.am/external/default/main?menuPK=301613&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301579>, 27 Mart 2009.

Tablo 16. Dünya Bankası'nın 2007 Yılında Ermenistan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln.\$)	%
1	Sağlık sektörü reform projesi 2. etap	25	35.21
2	Adli reform 2. etap	22.5	31.69
3	Sulama projesi ek finansman	5	7.04
4	Fakirliği azaltma projesi 4. etap	18.5	26.06
	Toplam	71	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://www.worldbank.org.am/external/default/main?menuPK=301613&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301579>, 27 Mart 2009.

Tablo 17. Dünya Bankası'nın 2008 Yılında Ermenistan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln.\$)	%
1	Atık su arıtımı ve su hatlarının yeniden yapılandırılması projesi için ek finansman	20	100
	Toplam	20	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://www.worldbank.org.am/external/default/main?menuPK=301613&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301579>, 27 Mart 2009.

Tablo 18. Dünya Bankası'nın 2006 Yılında Gürcistan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln.\$)	%
1	Kamu Sektörü Finansal Yönetim Desteği Projesi	3	4.35
2	Yatırım Öncesi Altyapı Geliştirmesi	5	7.25
3	Sağlık Harcamaları (Kuş Gribi)	7	10.14
4	Fakirliği Azaltması Projesi	20	28.98
5	Eğitim Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması ve Takviyesi	15	21.74
6	Birinci Doğu-Batı Otoyolunun Yenilenmesi Projesi	19	27.53
	Toplam	69	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301780&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301746>, 29 Mart 2009.

Tablo 19. Dünya Bankası'nın 2007 Yılında Gürcistan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln.\$)	%
1	İkinci Fakirliği Azaltması Projesi	20	36.36
2	İkinci Doğu-Batı Otoyolunun Yenilenmesi projesi	35	63.64
	Toplam	55	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301780&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301746>, 29 Mart 2009.

Tablo 20. Dünya Bankası'nın 2008 Yılında Gürcistan'a Ayırdığı Krediler

No	Sektörler	Kredi Miktarı (mln.\$)	%
1	Üçüncü Fakirliği Azaltması Projesi	22.7	20.14
2	Bölgesel ve Belediye Altyapı Geliştirme Projesi	40	32.6
3	Dördüncü Fakirliği Azaltması Projesi	40	32.6
4	İkinci Doğu-Batı Otoyolunun Yenilenmesi Projesi (Ek Fianasman)	20	16.30
	Toplam	122.7	100

Kaynak:

(Çevrimiçi)<http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301780&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301746>, 29 Mart 2009.

3.2.5. Dünya Bankası'nın Azerbaycan'la İlgili Gelecek Planları

Dünya Bankası 1992-2007 yılları arasındaki Azerbaycan'daki faaliyetleri sırasında Azerbaycan Hükümeti ile sıkı işbirliği içinde olmuştur. Dünya Bankası 1995 yılından 17 Haziran 2008 yılına kadar Azerbaycan'a 2.597.72.000 ABD Doları miktarında kredi ayırmıştır. Hükümet üyeleri ile yapılan çeşitli görüşmelerde, Azerbaycan ve Dünya Bankası arasındaki son yıllardaki işbirliğinden memnun kalındığı bildirilmiş; Azerbaycan'da ekonomik reformların yapılmasında ve ülke ekonomisinde olumlu değişikliklerin elde edilmesi için krediler ayrılmasında Dünya Bankası'nın sağladığı yardıma yüksek değer verilmiş ve Banka ile olan ilişkilerin gelişmesine ayrı bir önem verildiği söylenmiştir⁶⁴.

Azerbaycan Hükümeti'nin bu yönde olumlu tutum sergilemesi, Dünya Bankası'nın Azerbaycan'da bankacılık programını genişletmek fırsatını vermektedir. Ülkeye yardım stratejisinin başlıca amacı, Hükümetin istikrarlı gelişimini sağlamak ve yoksulluk düzeyini aşağı düşürmek için petrol kaynaklarından yararlanma ile ilgili program ve projelerin hazırlanmasını ve uygulanmasını hızlandırma çabalarını desteklemektir⁶⁵.

Azerbaycan Dünya Bankası'nın listesinde en çok kredi alan ülkelerdendir. Sadece 2008 yılında bu kurumdan 1,267 milyar kredi alınmıştır. Bu kredilerin büyük kısmı projeler için harcanmış, ekonomik reformlar için çok az kısmı kullanılmıştır. Dünya Bankası tarafından ayrılmış kredilerin minimum süresi 20 – 25 yıl olarak belirlenmiştir. Bazılarına göre ise şu anki dönemde alınmış krediler ileride ülke ekonomisi için ağır bir

---

⁶⁴ (Çevrimiçi) "<http://web.worldbank.org>", 08 Temmuz 2008.

⁶⁵ The World Bank Organization, **World Bank Activities in Azerbaijan**, "The country Assistance Strategy", Washington, 1998, s. 1.

yük oluşturacaktır ve alınmış kredilerin zamanında geri ödenmemesi ülkeyi zor duruma sokacaktır⁶⁶.

Gelecek yıllar içinde Dünya Bankası tarafından Azerbaycan'a sağlanacak teknik yardımın amacı serbest pazar ekonomisine geçiş sürecinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kurumsal problemlerin çözülmesine yardım etmektir.. Esas dikkat kurumsal yapının modernizasyonu ve geliştirilmesi amacıyla sağlanan teknik yardıma verilecektir. Yapısal değişikliklerin desteklenmesi için sağlanan krediler devlet bütçesinin denkleştirilmesine yardımcı olacaktır. Ayrı ayrı projeler sosyalist ekonomik sistemin yıkılması ve savaş neticesinde ortaya çıkan yoksulluk probleminin çözümüne yönlendirilmiştir. Bununla beraber Banka hem tüm ekonominin, hem de ayrı-ayrı sektörlerin durumlarının ayrıntılı analizlerinin yapılması sırasında ekonomik politikanın uygulanması hakkında kendi tavsiyelerinin vermekte devam edecektir. Ve nihayet Banka hükümete kaynakların mobilizasyonu ve yabancı yardımın koordinasyonu işinde yardım edecektir. Reformların yapılması süreci hızlandıkça daha kompleks teknik yardım programı hazırlanacaktır⁶⁷.

Gelecek dönemlere ilişkin olarak Dünya Bankası'nın yardım programında başlıca dört önemli konu bulunmaktadır:

1. Ülkede etkili ve adil, tarafsız özel sektörün istikrarlı, devamlı gelişmesine yönelik siyasal ve kurumsal çevrenin oluşturulması;
2. Buhanlı ekonomik sektörlerde, özellikle tarım sektöründe rekabetliliğin artırılması;
3. Ülke nüfusunun yaşam düzeyinin yükseltilmesi. Bu amaca ulaşmak için sosyal yardımların amacına uygun yapılması, sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması ve halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesi için devlet stratejisinin hazırlanıp uygulanması konuları üzerinde özenle durulacaktır;

⁶⁶ (Çevrimiçi) "http://musavat.com/new/?sec=cat&cat_id=6", 23 Ağustos 2009.

⁶⁷ The World Bank Organization, **a.g.e.**, s. 2.

4. Ülke içi üretimin artırılması.

Yukarıdakilere ek olarak çevre sorunu da Banka tarafından üzerinde durulması gereken zorunlu konulardan biri olarak belirlenmiştir.

SONUÇ

Bağımsızlığını kazandıktan sonra pek çok ekonomik reformları gerçekleştiren Azerbaycan bir takım sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunların temelinde siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, savaş, ekonomik buhran ve mali yetersizlikler yatmaktaydı. Bu problemlerin çözümünde uluslararası ekonomik örgütlerin yardımı inkar edilemez.

Azerbaycan'ın dış ekonomik ilişkiler sisteminde yeni olan hususlardan biri de bazı uluslararası ekonomik örgütlere üyelik ve bunlardan alınan kredilerdir. Azerbaycan'a kredi veren kuruluşların başında IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Kalkınma Örgütü gelmektedir. Söz konusu krediler, pazar ekonomisine geçişi kolaylaştırmak amacıyla açılan proje kredileridir.

Bu kuruluşlardan en önemlisinde tezimizin konusu olan Dünya Bankası'ndan alınan kredilerdir. Azerbaycan Dünya bankasına üye olduktan sonra sürekli artan oranla borçlanmıştır. Buna sebep planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçmeyi hedefleyen Azerbaycan'ın siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamak için yeterli mali kaynağa sahip olmamasıdır.

1995 – 2006 yıllarında alınan krediler 20 – 160 milyon ABD doları arasında olmuştur. Bu yıllarda alınan krediler daha çok altyapı ve sosyal harcamalar için kullanılmıştır. 2005 yılında Bakü-Tiflisi-Ceyhan petrol boru hattının çalışmaya başlamasıyla Azerbaycan'a akan petrol gelirleri 2006 yılından itibaren Dünya bankasından alınan kredilerin miktarını önemli ölçüde büyütülmüştür. Petrol gelirlerinin sürekliliği ve o yıllarda petrol fiyatının beklenin üstünde olması Azerbaycan'a daha fazla borçlanmaya cesaretlendirmiştir. Örneğin Devletin Dünya Bankası'ndan sadece 2008 yılında (1266,7 milyon ABD doları) aldığı kredi miktarı daha önce aldığı toplam kredilerin (1995 – 2007, 1287,52 milyon ABD doları) miktarına eşittir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta alınan kredilerin henüz geçiş ekonomisi dönemini tamamlamış Azerbaycan'ın temel ekonomik sorunlarını

çözümünde kullanılmayıp ileriye dönük projelere harcanmasıdır. Kanımca son üç yılda uygulamaya konan projelerin (Otoyol İnşaatı Projesi, Su Rezerv Projeleri, Demiryolu Ticareti ve Nakliye Kolaylaştırılması Projesi, İkinci Otoyol İnşaatı Projesi ve başka) temel ekonomik sorunların çözülmesine yardımcı olmayıp daha çok ilerliye dönük projelerdir.

Azerbaycan petrol ihraç eden ülkeler arasında küçük paya sahip olduğundan petrol fiyatlarını belirleyemez, bundan dolayı ülkeye akan petrol dolarlarının miktarı dünya petrol piyasasındaki artış ve azalışlardan etkilenmektedir. Son yıllarda petrol fiyatlarının düşmesi, Azerbaycan devletinin bütçesinde ön görülen bazı projeleri askıya alınmasıyla sonuçlanmıştır. Petrol fiyatlarındaki düşüşün gelecekte de devam edeceğinin garantisi yoktur. Ayrıca dünyada alternatif enerji kaynaklarının payı giderek artmaktadır. Bunlar göz önünde alındığında Azerbaycan petrol gelirlerini etkin kullanımı sorunu ortaya çıkmaktadır.

Dünya Bankası krediler son yıllardaki projelere benzer projelerde kullanılmaya devam ederse gelecekte şu manzarayla karşılaşılır: Azerbaycan'ın üst yapı problemleri hallolmuş ama istihdam, gelir dağılımı eşitsizliği, kaynakların etkin kullanılmaması, adil rekabet için zeminin bulunmaması, beşeri sermayenin yokluğu gibi yapısal sorunlar var olmaya devam etmektedir. Yıllar sonra kronik hale gelmiş bu yapısal sorunların çözülmesi uzun süre alacak ve çok daha zor olacaktır.

Kanaatimizce ekonominin gelişimi için ve geçiş sürecinin hızla sonuçlanması için dünya bankasından alınan krediler, adil gelir dağılımı, istihdam, kaynakların etkin kullanılması, adil rekabet için zeminin hazırlanması, beşeri sermaye oluşturulması gibi sorunların çözülmesine yönlendirilmelidir. Bence yukarıdaki sorulardan en önemlisi beşeri sermayedir. Beşeri sermaye eğitim ve sağlık harcamaları içermektedir. Burada önemli olan diğer bir hususta bu alanlara tahsis edilen kaynakların niceliğinin yanında niteliğine de önem verilmesidir. Dünya Bankası Azerbaycan'a verdiği kredilere ne kadarının amacına uygun kullanıldığını denetlemelidir. Daha önce de tezde belirtildiği gibi Azerbaycan'la ekonomik durumu

aynı olan iki Kafkasya ülkesi Ermenistan ve Gürcistan'ın beşeri sermayeye tahsis ettiği kaynak oran olarak Azerbaycan'dan daha fazladır.

Dünya Bankası kredilerinin sadece Bakü ve çevresindeki illere değil Azerbaycan'ın daha az gelişmiş bölgelerinin gelişimi için harcanmasıdır. Ülkenin bu güne kadarki tek taraflı gelişimi diğer bölgelerin ekonomik olarak az gelişmesiyle sonuçlanmıştır ancak bu önerilerimden alt yapı harcamaları azaltılmalı, sonucu çıkarılmamalıdır; fiziki ve beşeri sermaye yatırımındaki kaynak dağılımı dengesindeki eşitli gözetilmelidir.

Azerbaycan dışa açık ekonomik büyüme modelini benimsemiş ve bu bağlamda dış ticaretin serbestleştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla dış ticaret mevzuatında düzenlemeler yapmıştır. 2001 yılından itibaren ihracatı teşvik etmek amacıyla katma değer vergisinin uygulanmasında varış yeri ilkesi benimsenmiştir. Bu kararın önemli bir düzenleme olmasına rağmen, uygulamanın etkin bir biçimde olmaması beklenen amaca ulaşmamıştır.

KAYNAKÇA

- Aras, Osman Nuri: **Azerbaycan Ekonomisi-Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz**, Kafkasya Araştırma Merkezi Yayınları, Bakü, 2006.
- Axundov, Ş.: **Bazar İqtisadiyyatının Esasları**, Ebil Yayınevi, Bakü, 2001.
- Eğilmez, Mahfi: **İMF, Dünya Bankası ve Türkiye**, 1. Baskı, Tütün Bank Yayınları, İstanbul 1996.
- Eker, Aytaç ve Metin Meriç: **Devlet Borçları**, Doğu Yayınevi, İzmir, 1999.
- Erdem, Metin: **Devlet Borçları**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006.
- Ersan, İhsan: **Euro-Pazarlar ve Türkiye**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979.
- Hasan, Alpago: **İMF – Türkiye İlişkileri**, Özütken Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Hüseynov, Fuat: **Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları ve Dış Ekonomik İlişkiler Sistemi**, Bakü, 2007.

- Işık, Kadir,
Ekrem Karayılmazlar,
İbrahim Organ ve
Hayriye Işık: **Devlet Borçları**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa,
2005.
- İbrahimova, H. **Piyasa Ekonomisi Durumunda Dış Ticaret
İlişkiler**, Elm Yayınevi, Bakü, 2002.
- Karluk, Rıdvan: **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal
Kuruluşlar**, 5. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002.
- Kasımı, Behram: **Dünya Bankası: Dünya Sömürgecilerinin
Egemenlik Aracı**, Tehran Iran 13. Temmuz 1979,
İktibas. info, Ocak, 1981.
- Önen, Sacit: **Uluslararası Mali Kuruluşlar**, Anadolu Üniversitesi
Yayınları, Eskişehir, 2002.
- Parasız, İlker ve
Kemal Yıldırım: **Uluslar arası Finansman**, 1.Baskı, Ezgi Kitapevi
Yayınları, Bursa, 1994.
- Rizvangızı, Himayet: **Azerbaycan'ın Maden Sanayisi**, Yeni Nesil Neşriyatı,
Bakü, 2005.
- Semedzade, Ziyad: **Azerbaycan XXI Asrın Astanasında**, Hukuk
Neşriyatı, Bakü, 2008.
- Seyidoğlu, Halil: **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**,
Güzen Can Yayınları, İstanbul, 2001.

Sönmez, Sinan: **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, 2.Baskı, İMGE Kitapevi, Ankara 2005.

Süleymanov, Nizami: **Azərbaycan'ın İktisadi Tarihi**, Bakü, 2001.

Şekeraliyev, Arif : **Azərbaycan'ın Petrol Stratejisi ve Onun Gerçekleşmesi Meselesi**, Kanun Yayınları, Bakü, 2001.

Türk, İsmail: **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2008.

Yılmaz, Binhan Elif: **Borç Çıkmazı**, Derin Yayınları, İstanbul, 2008.

Makaleler ve Tezler

- Aras, Osman Nuri: **“Azerbaycan’ın Ekonomik Yapısı ve Enerji Kaynaklarının Ekonomik Önemi”**, 2023 Strateji Dergisi, Sayı 39, (2004), 71-83.
- Atamtürk, Burak: **“Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi”**, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 2, (2007), s. 73-80.
- Eyvazov, Nadir: **“İktisadi Islahatların Süratlendirilmesi İli”**, **Azerbaycan**, Sayı 8, (14 Ocak), 1997, s. 1-15.
- Kaya, Safiye: **“Dünya Bankası ve Türkiye”**, **Sayıştay Dergileri**, Sayı 46-47, (Temmuz-Aralık 2002), s. 11-25.
- Kula, Ferit: **“Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler”**, **C.U. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı 2, (2003), s. 139-146.
- Öztürk, İlham: **“Dünya Bankası Politikaları”**, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 3, (Haziran 2006), s. 9-17.
- Sadıgov, Şahin: **“Azerbaycan’ı Gelecekte Daha Büyük Başarılar Bekliyor”**, **Ekonomi ve Denetim**, No 6, (Haziran 2003), s. 1-14.
- Seferov Rahman ve Tapdıg Hesenov: **“Azerbaycan’ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi”**, **“Türkiyat Araştırmaları Dergisi”**, Sayı 20, (2006), s. 255-267.

Şemilova, Flora: “Bağımsızlık Öncesi ve Sonrasında Azerbaycan Tarım Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2001.

DİĞER KAYNAKLARI

Ahmet Görgeç, **Uluslararası İlişkiler Kongresi**, Uludağ Üniversitesi Mayıs 2006.

Ana Britannica, **Genel Kültür Ansiklopedisi**, Cilt 5, 2004.

Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, **Azerbaycan'ın İstatistik Göstergileri**, Seda Yayın Evi, 2009.

Bocutoğlu, Ersan, Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, **Türkiye-Azerbaycan Ticari İlişkileri**, Trabzon, 1995.

DEİK, Türk Azerbaycan İş Konseyi, **Azerbaycan Ülke Raporu**, İstanbul, 2006.

Koçak, İnan, **Azerbaycan Ülke Raporu**, KOSGEB Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi, Başkanlığı, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Şen, Esin, Cengiz Karabayır ve Alpaslan Emek, **Azerbaycan Yerinde Pazar Araştırması**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Ankara, 2005.

T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, **Azerbaycan Ülke Raporu**, Ankara, 2002.

The World Bank Annual Report 2008.

The World Bank Organization, **World Bank Activities in Azerbaijan**, "The country Assistanse Strategy", Washington, 1998.

World Bank Organisation, **World Bank Activities in Azerbaijan**, Washington, 1998.

İNTERNET KAYNAKLARI

(Çevrimiçi) Azərbaycan Devlet İstatistik Komitesi, “<http://www.azstat.org>”, 20 Nisan 2008.

(Çevrimiçi) Azərbaycan Devlet Sosial Müdafiə Fonu, “www.sspf.gov.az”, 02 Eylül 2007.

(Çevrimiçi) Azərbaycan Vergilər Bakanlığı, “<http://www.taxes.gov.az>”, 01 Mayıs 2008.

(Çevrimiçi) Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Enstitüsü, “<http://hdr.undp.org/en/statistics>”, 04 Mayıs 2008.

(Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301780&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301746>, 29 Mart 2009.

(Çevrimiçi) http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Uluslararası%C4%B1_Para_Fonu, 17 Temmuz 2008.

(Çevrimiçi) <http://az.apa.az/print.php?id=146907>, 28 Ağustos 2009

(Çevrimiçi) http://coinmill.com/SDR_USD.html#SDR=1, 10 Temmuz 2009.

(Çevrimiçi) <http://icsid.worldbank.org/ICSID>, 07 Aralık 2008.

(Çevrimiçi) <http://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontS>, 23 Eylül 2008.

(Çevrimiçi) http://musavat.com/new/?sec=cat&cat_id=6, 23 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) <http://wap.xana.az/content/ehali.php>, 29 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org>, 08 Temmuz 2008.

(Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301948&pagePK=141>, 08 Şubat 2009

(Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=301948&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301914>, 19 Mart 2009.

(Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/external/default/main?pagePK=141143&piPK1>
7 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS> 15
Temuz 2008

(Çevrimiçi) <http://www.ansiklopedim.com/detay/?id=115>, 27 Eylül 2008.

(Çevrimiçi) <http://www.ansiklopedim.com/detay/?id=115>, 30 Eylül 2008.

(Çevrimiçi) http://www.ekodialog.com/Konular/imf_1.html, 12 Temmuz 2009.

(Çevrimiçi) <http://www.gidasanayii.com>, 16 Nisan 2008.

(Çevrimiçi) <http://www.ifc.org/ifcext/about.nsf>, 10 Kasım 2008.

(Çevrimiçi) <http://www.imf.org/external/about/members.htm>, 14 Temmuz 2009.

(Çevrimiçi) <http://www.imf.org/external/np/fin/tad/exfin2.aspx?memberKey1=51&date1key=2009-07-16>, 23 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/econom/inter_regional/03, 17 Nisan 2008.

(Çevrimiçi) <http://www.nationalsecurity.ru/maps/caucasus1.htm>, 18 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) http://www.nba.az/download/Pul_siyaseti/istiqamet/2008_1.pdf, 16 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) <http://www.worldbank.org.am/external/default/main?menuPK=301613&pagePK=141143&piPK=399272&theSitePK=301579>, 27 Mart 2009.

(Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>, 20 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/am.html>, 21 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html>, 22 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) Members-About Us- Home: “www.worldbank.org”, 26 Ağustos 2009.

(Çevrimiçi) Merkez Bankası, “<http://www.nba.statistikamakroiqtisadi.g.pdf>”, 15 Şubat 2007.

(Çevrimiçi) T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “<http://www.musavirlikler.gov.tr>”, 18 Mart 2008.

(Çevrimiçi) Where Does the World Bank Get Its Money, “www.worldbank.org”, 13 Aralık 2007.

(Çevrimiçi) www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070626-zoelick.com, 03 Nisan 2008.

(Çevrimiçi) Yılmaz Engin, **Türkiye’de Finansal Serbestleşme**, “<http://genbilim.com/>”, 12 Temmuz 2009